

Saxo inför Bestyrelsen av Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

Första upplagan av Saxos *Gesta Danorum* utgavs av lundakaniken Christiern Pedersen i Paris 1514. Under den tid, som följt, har minst en upplaga utkommit i århundradet. De förnämsta härrör, fränsett *Editio princeps*, från Stephanus Johannis Stephanus och Peter Erasmus Müller, korrekturerna i den senare upplagan från Joh. Nic. Madvig. Utgivarna och korrektorererna i det förflutna har varit att räkna till de främsta målsmännen var och en för sin tids latinitet, humanistiska bildning och utgivareteknik. Och det lär utän överdrift kunna sägas, att deras upplagor inte endast bildat grundlaget för en äldre tids Saxoforskning, utan också väsentligt fört denna vidare.

Peter Erasmus Müllers upplaga utkom 1839; den avslutades 1858 med ett tilläggsband av en annan eminent forskare, Johan Matthias Velschow. Sedan dess har editionstekniken i grund revolutionerats, Saxoforskningens landvinningar varit enorma, och hur utmärkt Peter Erasmus Müllers upplaga från början var: den tillhör numera ett förgånget skede. Med riktig blick härför gick »Det danske Sprog- og Litteraturselskab» 1925 in för utgivandet av en ny upplaga. Rikliga medel ställdes till förfogande av Carlsbergs-fonden och Rask-Ørstedsfonden. Det viktiga spörsmålet var emellertid spörsmålet, åt vem eller vilka redaktionen av Saxo skulle uppdras. Uppdraget gavs åt doktor phil. Hans Ræder och museumsinspektören, cand. mag. Jörgen Olrik.

I tvenne inlägg i *Scandia* (VII, 290—298; VIII, 251—293) har jag åren 1934 och 1935 sökt uppvisa, hur den nya upplaga, som utkommit under deras redaktion, är beskaffad. Det första inlägget uppkallade utgivarna till självförsvär; doktor Ræder förde därvid ordet (*Aarbøger for nord. Oldkyndighed* 1935: 89—108). Det andra inlägget har gett anledning till ett ganska säreget in-gripande. Bestyrelsen för det lärda sällskapet har sett sig nödsakad att sjelv taga till orda. Denna bestyrelse, vars formand är överbibliotekarien Carl S. Petersen, har kallat till sitt bistånd de två utgivarna Ræder och Olrik, doktor phil. Marius Kristensen och

professor Franz Blatt i Aarhus. Resultatet av dessa förenade krafter ansträngningar har blivit en 86 sidor stark broschyr: »Om den nye Udgave af Saxo's Danmarks Historie. Svar til Professor Lauritz Weibull fra Bestyrelsen for Det danske Sprog- og Litteraturselskab». Reklamerad genom annonser i dagspressen, utkom broschyren ett stycke in i 1936.

Bestyrelsen (13—14, 85—86) gör i sin broschyr allmänt gällande, att jag inte synes erkänna någon annan Saxokritiker än Stephanius — varifrån denna uppgift härrör, är mig obekant. Jag skall vidare betrakta mig som föregångsman för en ny riktning inom textkritiken, ett nog så löjeväckande, men kanske polemiskt verkningsfullt påstående, och det utmärkande för denna nya riktning skall liksom för den därmed sammanhängande kritiska historieforskningen vara »objektivitet och exakthet», det förra enligt uppgift en framträdande egenskap hos mig och något som kallas »min skola», det senare i särskild grad betecknande för denna skolas metod. Den uppgift Bestyrelsen ställer sig i sin broschyr är nu att undersöka, under vilka former objektivitet och exakthet uppenbarar sig i min kritik av dess Saxoupplaga. Resultatet av undersökningen uppges vara, att jag förbisett, »att Ordet 'exakt' i den vetenskapliga terminologien betyder, att så framt blott ett led i bevisföringens sammankedjning brister, störtar det hela». Slutorden lyder: »Att professorns kritik av vår Saxoupplaga i varje fall *varken* är objektiv *eller* exakt, tror vi oss hava bevisat, och härpå kallar vi läsaren till vittne».

Bestyrelsen blåser käckt sin egen segerfanfar. Törhända är det inte alldeles ur vägen att undersöka under vilka former objektivitet och exakthet uppenbarar sig hos den ärade Bestyrelsen sjelv.

Saxotextens fastställande.

För fastställandet av Saxos text är Editio princeps av 1514 grundläggande. Vad man vid sidan därav har att tillgå är några ringa medeltida textfragment och de arbeten från äldre tid, som begagnat Saxo i handskrift. Av de senare intages främsta rummen av Compendium Saxonis, ett språkligt normaliserat, delvis mycket starkt sammandrag av texten från mitten av 1300-talet, och de arbeten av historieskrivaren Albert Krantz från tiden omkring 1500, i vilka stycken av Saxo mer eller mindre ordrätt inarbetats.

Editio princeps utgör en för sin tid mycket erkännansvärd textpublikation. Men naturligtvis är den behäftad med fel, till inte ringa grad rena tryckfel. Vad som torde åligga en nutida utgivare är till en början en genomförd värdesättning av denna och

andra källor till den saxoniska texten. Därnäst: att vid textens konstituerande med utgångspunkt i en ingående kännedom om allt som rör Saxo, på de ställen, där fel objektivt låter sig ådagalägga och säkra rättelser göra, utrensa felen och ersätta det utrensade. Slutligen: att där felen är omisskänliga, men säkra rättelser inte kan göras, låta konjekturer inträda. Utgivarna har i upplagan av 1931 — så egendomligt det kan låta — försummat den genomförda värdesättningen av det föreliggande textmaterialet; de har inte förstätt att uppdraga objektivt markerade riktlinjer för textrecensionen; de har begagnat sig av konjekturer även där sådana inte låter sig motivera och detta i en utsträckning, som i de restaurerade delarna mestadels gjort den publicerade texten till en ny, direkt oriktig, värdelös text. Dessa omdömen är inte några lösa, ogrundade påståenden. De ha tidigare letts i bevis. I serier av stickprov — endast mer eller mindre tillfälligt valda stickprov —, uppgående till omkring ett och ett halvt hundra, har beviset blivit fört (1935, 253 ff.; jmf 1934, 292 ff.).

I vetenskaplig polemik är det ett erkänt bruk, att motpartens vetenskapligt baserade bevisföring upptas till bemötande i sin helhet. Litteraturselskabets Bestyrelse har inte funnit detta lämpligt. Den har av de framlagda stickproven endast upptagit 21 — säger tjuogoett — till behandling. Den menar sig ifråga om dessa ha tillbakavisat samtliga angrepp. Och den förmenar sig därmed också ha gottgjort riktigheten och försvarbarheten, såväl i detalj som principiellt, av hela den Saxotext, den låtit publicera.

I själva verket: ett lika underligt tillvägagångssätt som underliga konklusioner. Ty även om Bestyrelsen skulle ha rätt i samtliga de punkter den bemött, skulle beviset för oriktigheten av den grunduppfattning jag hävdar inte därmed vara fört.

Men har Bestyrelsen rätt i de få punkterna? I det följande skall vad Bestyrelsen här har att anföra kritiskt granskas. Samtidigt skall jag anföra de inlägg av mig, som lemnats obemöta.

22⁴. *Anceps* rättat till *angens*. Motinlägget obemött.
25⁷.

Bizantium rättat till *Byzantium*. — Jmfr ordets form för övrigt i *Editio princeps*: på åtta ställen *Bizantium*, på ett *Byzantium*, vad *Index nominum* under *Byzantium* anger såsom *Bizantium* passim.

Vad jag här anfört (1935, 278—279) är, att Saxoupplagens normalisering av de antika namnen endast tar hänsyn till det klassiska språkbruk, som renaissancen århundraden efter Saxo stadfäste, ingen hänsyn till språkbruket i hans egen tid, och att det därmed tillämpas en princip, som avsevärt skiljer

sig från principen för utgivarnas normalisering av de nordiska namnen: målet är i senare fallet att åstadkomma former inte från en senare tid än Saxos, utan former, som kommer de ursprungliga nordiska »så nära som görligt». Bestyrelsen (56—59) försvarar nu utgivarnas normalisering av de klassiska namnen med att man här har en erkänd gängse norm att gå efter; så inte när det är fråga om de nordiska namnen. Försvaret borttar inte inkonsekvensen. I Saxos tid kan man som den allmännast brukade formen konstatera Bizantium, alltså med *i*, samma *i* som också var det allmänt brukade i ord som *Elisius orbis*, *Elisii axes*. Konsekvensen hade varit, att *i*:et bibehållits i Saxotexten.

33⁵⁻⁷.

Hadingus occupari se videns percontari comitem cœpit, an nandi *usum* calleret, neganteque eo fugæ diffidentia sponte eversi navigii concavas partes amplexus mortis fidem insequentibus fecit ∴: när Hadding såg, att man var i färd med att hinna fatt honom, tog han sig för att fråga den man han hade med sig, an nandi *usum* calleret. Denne nekade därtill. Hadding, som misströstad att kunna rädda sig genom flykt, välvde då med fullt uppsåt båten om, höll sig fast under den och fick så sina förföljare att tro, att han var död.

Ordet *usum* är i texten rättat till *usu*. Rättelsens upphovsman är Jörgen Olrik.

Bestyrelsen (47—48) karakteriserar rättelsen paleografiskt som en obetydlighet — vad den också allmänt, men inte i sammanhanget är — och lägger försvaret på följande sätt:

»Hvis Professoren havde ofret Artiklen *Calleo* i Lex. Sax. lidt længere Tid, end det tager at udskrive et Par Citater, vilde han have opdaget, at Verbet *calleo* hos Saxo bruges i to *forskellige* Betydninger: den ene = *peritum esse*, 'være erfaren i', i hvilken Betydning Verbet forbindes med Ablativ, den anden = *scire, intelligere, posse*, 'vide, forstaa, kunne', i hvilken det forbindes med Accusativ. Artiklen er ikke betegnet med Stjerne, altsaa har den optaget alle de Hjemmelsteder, der findes i Texten. Tæller man nu efter, vil man se, at Saxo har brugt *calleo* 21 Gange med Ablativ, blandt hvilke Ordbogen uden nogen Bemærkning har indføjet det Sted, Talen her er om; Motiveringer herfor er den, at *calleo usu* (som Ordbogen viser) er en fast Forbindelse hos Saxo (Udtrykket findes 9 Gange) ligesom iøvrigt i Latin, medens *calleo usum* overhoved er uden Hjemmel. — Ligesaa fast ligger de to Accusativ-Forbindelser. Den ene: *regis dolum callere* be-

tyder: 'indse Kongens List'; den anden: *Slavicæ gentis linguam callere*, betyder: 'forstaa Vendisk'. I intet af Tilfældene kunde Saxo (eller nogen anden latinkyndig) have brugt Verbet intransitivt. — Derfor har Udgiverne gjort ret i at ændre Accusativen til Ablativ i *calleo usum*, og derfor har de ogsaa gjort ret i at 'lemna de två senare ställena orörda'."

Den korta meningen med denna långa deduktion är, att uttrycket *calleo usu* är en fast konstruktion hos Saxo, och att *calleo usum* i *Editio princeps* bör och måste ändras till detta. För att ytterligare styrka riktigheten av sin uppfattning, har Bestyrelsen gripit till aritmetiken och låter nio ablativer ta död på en akkusativ.

De ställen, där *calleo usu* förekommer hos Saxo, är inte nio, utan åtta — Bestyrelsen har råkat att få med en punkt, där utgivarna på fri hand insatt ett *usu* (499⁵), och Bestyrelsen identifierat utgivarna med Saxo. Ställena är följande:

73⁵. *Fama est, illum adeo præstigiærum usu caluisse, ut etc.*

101^{14—15}. *Dimicationis ab ipso documentum efflagitat, cuius eum usu experientiaque callere sciat.*

185¹⁵. *Hic septem filios habebat tanto veneficiorum usu callentes, ut etc.*

207^{28—29}. *Othynum se dici bellorumque usu callere testatus utilissimum ei centuriandi in acie exercitus documentum porrexit.*

274²⁶. *Tam copioso se sagittandi usu callere iactabat, ut etc.*

335^{36—37}. *Tantas fidibus vires inesse dicebat, ut perceptis earum modulationibus astantes mente constaturos negaret. Cumque an eiusmodi usu calleret interrogatus, peritiam fateretur . . . effectum præsentare compellitur.*

361^{33—36}. *A Saxonibus . . . tormentorum artificia mutuatus domesticas vires externis cumulavit ingeniis. Quippe nostri, rerum adhuc militarium rudes, raro talium usu callebant.*

549³⁰. *Talium rerum experientia usuque callebat.*

Vad Saxo velat uttrycka med *calleo usu* är, att subjekten därtill varit kvalitetsbetonat förfarna i de färdigheter det är tal om. Med denna betydelse är *calleo usu*, verbet med

ablativ, en fast konstruktion hos Saxo som hos andra. I motsats härtill betyder *calleo* med ackusativ i Saxoniskt språk rätt och slätt: att veta, kunna, förstå. Därför är varken *Editio princeps'* *callere dolum* eller *callere linguam* att ändra i det sammanhang, i vilket dessa uttryck förekommer, och ingen »latinkunnig» skulle heller falla på tanken att göra det. Vad som gjorts gällande är endast, att likaväl som *usum* i an *nandi usum calleret* ändrats till *usu*, hade *dolum* och *linguam* kunnat ändras till ablativ.

Bestyrelsen översätter: om han är en övad simmare? Översättningen får anses riktig under förutsättning att texten har *usu*. Men texten har inte detta, utan *usum*. Och varför? Därför att detta *usum* och den däri liggande frågan: kan du simma? är naturliga i sammanhanget. De två männen i sin båt ute på havet är på väg att upphinnas; de synes dödens. Hadding frågar då kamraten, om han kan simma. Men kamraten till Hadding förklarar: han kan inte simma. Detta att han inte kan simma ger en bärande motivering för att Hadding välver om båten och brukar den list han gör.

Alla äldre editioner har *usum*. Detta bör kvarstå.

46³². *Imperii cuique* rättat till *imperii sui cuique*.

Motinlägget obemött.

47³³. *Construxit* rättat till *astruxit*. Motinlägget obemött.

49¹². *Quæ* rättat till *qui*. Motinlägget obemött.

50¹². *Stipendium* rättat till *compendium*. Motinlägget obemött.

51³⁰. *Hiarthwarum*. Jmfr 1935, 279—280. Ordet, som förekommer på ännu elva ställen (*Hiarthuuar*, *Hiarthwarus*, *Hiartuarus*, *Hiorthuar*), är överallt på föranledande av *Marius Kristensen* rättat till *Hiarwarthus*.

Min anmärkning vid dessa rättelser löd: »Någon grund att Saxo skulle ha använt den senare, i *Editio princeps* obefintliga formen lär inte kunna anföras. Det måste tvärtom anses uteslutet».

Bestyrelsen (59—61) anför nu såsom grund för rättelsen till *Hiarwarthus*, att i de äldsta danska textkällor, där namnet förekommer, finnes *Hiarwart* tre gånger, *Hiarwardus*, *Hyerwardus*, *Hyarwardus* och *Hiarward* åtta, och att först från början av 1400-talet (*Comp. Sax. Cod. A*) formen *Hiartuar* kan beläggas. På grund härav anser sig Bestyrelsen ha gottgjort, att *Parisertryckets* former tillhör senmedeltida avskrifter eller själva trycket.

Den av Bestyrelsen till utgivarnas försvar anförda formen Hiarward kan utan vidare avföras: den förekommer i en avskrift, vilken gjorts först av Arne Magnusen. De övriga tio beläggen anträffas däremot i handskrifter, som går tillbaka till det 13. århundradet. Men deras beviskraft minskas i högsta grad vid en närmare granskning. Förhållandet är nemligen, att de sju beläggen förekommer i en och samma handskrift på ett och samma ställe, de tre återstående i en annan handskrift, också de i ett sammanhang, och att därtill uppgifterna i den ena handskriften direkt beror av uppgifterna i den andra.

Under sådana förhållanden är riktigheten av de rättelser som företagits inte gottgjord. Ingenting hindrar, att formerna i *Editio princeps* kan ha funnits i Saxos tid. För att citera Marius Kristensen om dem på annat ställe (*Danske Studier* 1929, 71): »stammer måske fra Sakse selv».

59². *Elysium* rättat till *Elysium*. Jmfr 197¹⁹ och 25⁷.

59³. *Quæ* rättat till *qui*. Motinlägget obemött.

63¹⁹⁻²⁴. *Fit enim, ut virtute iuvenum virgines incalescant et quorum minus complacet forma probitas acceptetur. Multiplices enim amor aditus habet, aliis amor decor, aliis animi virtus: quibusdam artium usus voluptatis iter aperit; nonnullis comitas Veneris copiam parat; complures formæ candor acceptos facit. Nec levius vulnus fortes quam pulchri puellis infligere solent.*

Det andra *amor* är i texten rättat till *oris*. Rättelsen är först gjord av Stephanius. Denne har *decor oris*, av Jörgen Olrik omflyttat till *oris decor*.

Bestyrelsen (28—30) försvarar uttagandet av *amor*, vars upprepande enligt mig markerar det som huvudord, på följande sätt:

»Det er rigtigt, at *decor* alene kan betyde ydre Legems-skønhed, som i *Lex. Sax.* 218, 50 angivet, men hvad saa med det overleverede *amor*? Dette kunde maaske være udeladt i Stedet for at erstattes med *oris*, men det kan *ikke* bevares. Thi hvad vil det sige, at det er »huvudordet»? Dersom dette skal betyde, at det er Sætningens Subjekt, medfører det, at *aliis amor decor, aliis animi virtus* maa opfattes som en Nominalsætning for sig, medens en ny Sætning begynder med *quibusdam*. Man maatte da oversætte: 'Kærlighedens Veje er mangfoldige; for nogle (er) Kærlighed Skønhed, for andre Tapperhed, for atter andre baner Kunstfærdighed Vejen til Kærlighedens Nydelser'. Professoren finder altsaa

intet besynderligt i, at Saxo, hvem han tildeler høj Rang som Stilist, udtrykker Tanken om, at for nogle aabner Skønheden Vejen til Kærlighed, ved Ordene 'for nogle (er) Kærlighed Skønhed'. Professoren taler om Fremstillingens 'retoriska pregnans'. Men hvor findes hos en retorisk Forfatter et saa uhørt Brud paa Retorikens simpleste Regler, at af tre Led, der ved *aliis . . . aliis . . . quibusdam* angives at høre nøje sammen, de to første maa opfattes som Nominalsætninger, den sidste som en helt anderledes bygget Sætning? Hos Saxo næppe. Man jævnføre Stederne 85¹⁰: *aliis indignatio patens, aliis mæror, quibusdam gaudium occultum incesserat* ('nogle var grebne af aabenlys Harme, andre af Sorg, atter andre af skjult Glæde') og 293¹⁸: *petulantia alios, alios invidia, quosdam etiam ira vexabat* ('nogle plagedes of Frækhed, andre af Misundelse, atter andre ogsaa af Vrede'). Nej, *decor* (Skønhed) — *virtus* (Tapperhed) — *artium usus* (Kunsthærdighed) er de tre Subjekter til *aperit*, og *amor* foran *decor* bryder Sætningens fastømrede Bygning. Av denne Grund, og fordi det er en saare almindelig, i psykologisk Henseende let forstaaelig Fejl, at et Ord, der lige er blevet skrevet eller trykt, kommer ind i Texten paa et senere Sted, hvor det ikke giver Mening — derfor er Parisertrykkets Text paa dette Sted forkert».

Försvaret är långrandigt, alltigenom ett docerande om en enkel retorisk regel, vars giltighet även hos Saxo ännu ingen bestritt. Men är denna retoriska regel tillämplig i sammanhanget: *aliis amor decor, aliis animi virtus*? Med andra ord: har Bestyrelsen tolkat Saxo rätt? Det hela beror därav.

Första satsen i det behandlade stycket följer omedelbart efter det att Saxo berättat, att Nanna, Gevars dotter, intagen av alla konster och färdigheter (*artibus*), vilka Hödbrodds son Hother lade i dagen, greps av kärlek till honom. Satsen kan översättas: Ty det faller sig så, att unga flickor råkar i eld och lågor inför dygden och dugligheten (*virtus*) hos unga män, och att även där skönheten (*forma*) inte betager, den goda arten räknas till godo. Början av nästa sats ansluter härtill: Mångfaldiga vägar (*multiplices aditus*) har nemligen kärleken att nå fram, kärleken som för den ene är fägring (*decor*), för den andre sinnets dygd och duglighet (*virtus*). Genom upprepningen av kärleken (*amor*) blir detta ord dominerande, själva huvudordet; fägring (*decor*, svarande till *forma*) och dygd och duglighet (*virtus*) sammanfattar det föregående (*virtus—forma*) och är varken mer eller mindre än appositioner till det upprepade *amor*. I fortsätt-

ningen av stycket, som inledes inte, som Bestyrelsen låter påskina, med endast ett quibusdam, utan också med nonnullis och complures, fullföljes tankegången och ansluts direkt till de mångfaldiga vägarna för kärleken: för somliga är det konster och färdigheter (artium usus) som öppnar lustans väg; för några ett ömt väsen som för fram till mötet med Venus; de flesta gör skönheten (candor formæ) välkomna. Hela orimligheten i att, som Bestyrelsen gör, kombinera decor och virtus och artium usus med iter aperit blottas av den tankeoreda, som i fortsättningen bleve följd. För övrigt brytes en raffinerad antites och klimax. Det hela har som konklusion: Och de manligt starke (fortes) brukar inte ge de unga flickorna lättare sår än de sköne (pulchri).

Bestyrelsen har råkat att tolka Saxo oriktigt. Försvaret har blivit därefter. Och den stämpel: »forkert», som den med så stor emphasis åsatt Parisertrycket, framkallar endast ett stilla leende.

77⁸⁻⁹. *Occurrerent* rättat till *concurrerent*. Motinlägget obemött.

78¹⁶. *Calliditatis* rättat till *stoliditatis*. Motinlägget obemött.

79¹⁰. *Albicantibus* rättat till *albicantis*. Motinlägget obemött.

82³⁹. *Contusus* rättat till *confusus*. Motinlägget obemött.

85²⁰. *Nostrum* rättat till *vestrum*. Motinlägget obemött.

86³¹. *Obscurarem* rättat till *obscuravi*. Motinlägget obemött.

105²¹. *Callide* rättat till *cavilla*. Motinlägget obemött.

105³⁶. *Exprimerent* rättat till *expromerent*. Motinlägget obemött.

106¹⁴. *Utentem* rättat till *uti*, *item*. Motinlägget obemött.

108¹⁴. *Miseriæ tempora* rättat till *miseriam temporum*. Motinlägget obemött.

109³⁴. *Clauseæ* rättat till *clausa*. Motinlägget obemött.

114¹⁴. *Evocavit* rättat till *revocavit*. Motinlägget obemött.

120³⁴. *Nocens* rättat till *nocentis*. Motinlägget obemött.

125²⁸. *Irruerant* rättat till *irruperant*. Motinlägget obemött.

126¹³. *Angustioris* rättat till *angustiori*. Motinlägget obemött.

131³². *Defluxit* rättat till *diffluxit*. Motinlägget obemött.

132³¹. *Hac* rättat till *harum*. Motinlägget obemött.

143³⁶. *Exstructo* rättat till *instructo*. Motinlägget obemött.

144⁹. *Corpore* rättat till *robore*. Motinlägget obemött.

150²⁷. *Deorum* rättat till *dearum*. Motinlägget obemött.

160¹³⁻¹⁴.

Luserit infelix, quæ cæca libidine fertur

More furentis equæ sepelitque cupidine *formam*.

o: Olycklig den kvinna i sin kärlekslek, som förblindad av sin lystnad efter älskog drives fram som ett brunstigt sto och genom sin lidelse jordar sin skönhet.

Sista ordet i de två verserna *formam*, skönhet, är i texten rättat till *famam*, rykte. Upphovsman till rättelsen är Gertz.

Bestyrelsen (30—32) vänder sig i sitt försvar för denna rättelse till en början mot att en förefintlig assonans därigenom skulle blivit fördervad (1935, s. 261). Försvaret, som även berör själva innehållet i verserna, lyder:

»At der i Ordene *mō-re ~ for-mam* skulde være en tilsigtet Assonans, er lidet rimeligt, da Saxo kunde sit Haandværk, og Indrim i ordentlige latinske Vers gerne var dækkende. Ændringen *formam* til *famam* forringer ikke Verset; tværtimod: man beholder Alliterationen og slipper for den mislykkede Assonans. — Professor Weibull kan derfor ikke i Metriken hente nogen Støtte for Bevaringen af *forma*. Afgørende bliver det da, om dette Ord, som Gertz mente, *inholdsmæssigt* kan vække Betænkelighed. Vi vilde i den Anledning spørge Professoren, hvad der skal forstås ved: at tilintetgøre sin Skønhed ved Elskovslyst? — En Tøjte kan vel gennem et langt og liderligt Levned sætte sin Skønhed overstyr, men en saadan Fortolkning tør man dog se bort fra her, hvor Talen er om en ung Kongedatter, hvis Brøde ene består i, at Cupido har gjort hende elskovslysten».

Bestyrelsen förnekar alltså assonansen i verserna. Men den assonans, varom här är fråga, möter inte blott i sista versen, utan också i den förstas slutord: *fertur*. Bestyrelsen har förbisett detta, liksom att inrimmet här är »täckande». För övrigt är väl möjligt, att inrimmet i vad Bestyrelsen kallar »ordentlige latinske Vers», gerna hade denna täckande karakter. Men hos Saxo, som inte drev hantverk i poesi, be-

höver inrimmet inte vara det. Här ett par tillfälligt valda exempel:

161¹⁻².

Ingenioque animos *produnt* et *corda rigore*
Officii *signant* ausumque labore *fatentur*.

180¹²⁻¹³.

Leni morte fruar placidoque sub astra levandus
Funere vi morbi *defungar* vulneris *expers*.

Exemplen visar, liksom fertur och formam, att Bestyrelsens angrepp på assonanansen inte lyckats, och att redan denna assonans gör rättelsen av formam till famam omöjlig.

Men formam måste också innehållsmässigt vara rätta ordet. Olycklig den kvinna, säger Saxo, — och han talar här allmänt om kvinnan — som drives fram förblindad i sin lystnad efter älskog; hon är som ett brunstigt sto och jordar genom sin lidelse sin skönhet. Med andra ord: den djuriska brunsten förtar intrycket av hennes skönhet. Uttagandet av formam, dess ersättande med det intetsägande famam, ryktet, det goda ryktet, inleder en helt ny tankegång; det är den rena skolmästerliga förflackningen av ett målände, pregnant uttryck.

Den lärda bestyrelsen med dess formand i spetsen förstår inte detta om hur den djuriska brunsten verkar. Saxo var en gammal herre, som sett mycket och lärt mycket, också i de högsta kretsar. Han förstod det alltså.

Sepelire formam, slutar Bestyrelsen, är okänt i klassiskt och saxoniskt latin; sepelire famam finns hos Ovidius. Saxo var mer än den verldsförfarne: han var också en stor poet. Tror verkligen Bestyrelsen, att denne store poet var bunden av Ovidius, att han inte var mäktig ett eget, fullödigt uttryck och att han alltid behövde upprepa sig själv?

164³¹⁻³².

Hanc quoque discedentem iuvenis curru delatus insequitur. Qui cum *conspecti* senis vulneribus opem laturus accederet, quisnam esset rogatus $\varnothing$: då kvinnan avlägsnade sig, kom en ung man åkande i en vagn. När han, *conspecti* senis vulneribus opem laturus, kom närmare, blev han tillfrågad, vem han var.

Utgivarna har här rättat *conspecti* till *conspectis*. Upphovsman till rättelsen är Jörgen Olrik.

När Bestyrelsen (48—50) skall försvara denna rättelse, uttalar den, att uttryckssättet i *Editio princeps* är »särdeles påfallande», i det man skulle vänta, att vad den unge mannen brakte hjälp inte var såren, utan åldringen. Enligt Be-

styrelsen fås form och innehåll genom utgivarnas rättelse »i skönaste ordning»; betydelsen blir: »vid åsynen av åldringens sår». För övrigt skall en exakt undersökning av Saxos språkstoff inte lemna tvivel om att rättelsen ger den rätta läsarten. Opem ferre är nemligen annars hos Saxo överallt brukat antingen absolut eller förbundet med personbeteckning, däremot aldrig med tings- eller begrepps-beteckning. »När detta förhållande», slutar Bestyrelsen, »har undgått professor Weibulls uppmärksamhet, torde en medverkande orsak härtill vara, att professorn inte har känt sig stött av Parisertryckets läsart, vad som åter måste förklaras ur hans säregna inställning till det latinska språket».

Vi är en hel liten skara, som i denna Bestyrelsens argumentering träffas av det lilla lustiga infallet på slutet. Stephanus och Madvig har haft samma »säregna inställning till det latinska språket» som jag, överhuvud alla Saxoutgivare före auktoriteten av 1931. Så särdeles påfallande kan väl alltså inte uttryckssättet i Editio princeps vara. Och förtjenar verkligen Stephanus och Madvig underbetyg i latin för att de godtagit det?

Bestyrelsens argumentering går för övrigt i stereotypa gångor: stämmer en konstruktion inte med den eller de konstruktioner, som annars kan beläggas hos Saxo, är den att ändra. Här skall konstruktionen inte stämma. Alltså har den ändrats. Det synes annars, som om en konstruktion, när den som här är anmärkningsfri — motsatsen lär ingen mot Stephanus och Madvig kunna hävda — och därtill lär röja någon originalitet, den alldeles särskilt vore förtjent att bevaras orörd. För övrigt ändras den goda meningen i Editio princeps genom rättelsen. Meningen är inte: »vid åsynen av åldringens sår». Meningen är, att den unge mannen fick syn på gubben, conspecti senis, och kom närmare för att hjälpa honom med hans sår. Med conspecti är allt »i skönaste ordning».

165²⁶.

Swardum. Namnet är rättat till Sywardum, alltså *u* till *w*, en rättelse som genomgående gjorts eller avsetts att göras i andra sammansättningsledets början av namn. Marius Kristensen står här för rusthållet.

Vad jag anfört i detta sammanhang är endast, att »skrivsättet därmed inte återföres till det ursprungliga». Och att *u* i ett namn som det här ifrågavarande »var i bruk, för att inte säga var det vanliga, i Saxos egen tid».

Bestyrelsen (61—62) söker närmare begrunda utgivar-

nas rättelser av *u* till *w* i andra sammansättningsledets början. Det sker på så sätt, att den utplockar 5 namn, säger fem, ur *Necrologium* och *Liber daticus Lundenses*; dessa visar sig där genomgående vara skrivna med *w* eller *uu*; och Bestyrelsen menar därmed rättelsen av *u* till *w* i Saxoupplagan rättfärdigad. Naturligtvis rättfärdigas inte rättelsen därmed. Det kräves därför i det minsta, att *w* uppvisas i Saxos tid ha varit det allmänna på det angivna stället i namn.

Men detta låter sig inte göra. En genomgång av hela det bevarade namnstoffet visar, att bruket av *u* här var det alldeles övervägande ännu på Saxos tid. Förhållandet mellan *u* och *w* för tiden in i 1200-talet ställer sig nära nog som 2 : 1.

169¹⁰. *Effectui* rättat till *affectui*. Motinlägget obemött.

176³³. *Cum maneat* rättat till *commaculat*. Motinlägget obemött.

194⁵. *Quorum* rättat till *quorum* alter *Bilwisus*. Motinlägget obemött.

198³⁵. *Senilis* rättat till *semel*. Motinlägget obemött.

200¹⁸. *Juritha* rättat till *Guritha*. Jmfr 150²², där *Juritha* bibehållits. Motinlägget obemött.

205³. *Gyuritha* rättat till *Guritha*. Jmfr 205³⁰, 206^{13, 18, 22}. Motinlägget obemött.

205⁶. *Divisum* rättat till *divulsum*. Motinlägget obemött.

212³⁵. *Eundem* rättat till *eiusdem*. Motinlägget obemött.

217¹². *Linteo* rättat till *aureo linteo*. Motinlägget obemött.

221⁷. *Filium quoque procreavit, cui Omundo vocabulum posuit* uteslutet. Motinlägget obemött.

242³¹. *Probabilis* rättat till *prodigialis*. Motinlägget obemött.

256¹².

Plurimæ comitatis officii prosequatur.

Plurimæ är i texten rättat till *plurimis*. Rättelsen härör från Gertz.

Bestyrelsens försvar (55) lyder:

»Parisertrycket: *plurimæ comitatis officii* prosequatur, 'han viste ham Beviser paa megen Høflighed'. Vor Udgave (256¹²), med Noteapparat: *plurimis comitatis officii* prosequatur, 'han viste ham mange Beviser paa Høflighed' (*plurimis* Gertz, *plurimæ* Parisertrycket). Sat sapienti!»

Gertz' rättelse med de tre *-is* i slutstavelserna till de tre på varandra följande orden är rena kakofonien. Ett sådant latin kan i varje fall aldrig Saxo ha skrivit. Bestyrelsen borde efter min framställning (1935, 275—278) också förstå, att rättelsen liksom så många andra likartade principiellt är otillåtligt Philistertum.

259²¹.

Factæ pacis commento circumventum aggreditur ☉: han sluter fred och angriper den däri försåtligt infångade.

Factæ är i texten rättat till *factæ*. Som upphovsman till rättelsen anges Knabe.

Rättelsen är gjord med ledning av *Compendium Saxonis IX: 6: insidias meditans pacem simulatam cum eo fecit*. Bestyrelsen (32—33) medger visserligen, att rättelsen *factæ* till *factæ* medför en tautologi. Men denna tautologi skall finnas också i *Compendiet*. *Pacem simulatam* här svarar nemligen enligt Bestyrelsen till *factæ pacis* hos Saxo — d. v. s. hos utgivarna —, *Compendiets insidias meditans* till *Saxos commento circumventum*. Då, slutar Bestyrelsen, det är otänkligt, att *Compendiet* efter sin hela karaktär skulle ha infört tautologien, torde det få anses givet, att denna går tillbaka på *Saxos* text, d. v. s. att rättelsen från *factæ* till *factæ* har träffat det ursprungliga.

Tautologien i den nya Saxotexten är ofrånkomlig, liksom det är ofrånkomligt, att den skapats av utgivarna. Texten har försämrats av dem. Frågan är då, om Bestyrelsen med sin argumentering gittat få denna försämring stödd och tillräckligt motiverad.

Compendiet säger: han tänkte på försåt och slöt en låtsad fred med honom. Detta är tautologi, förkunnar Bestyrelsen. Den torde stå ensam därom. Och vidare förkunnas det: *Compendiets pacem simulatam* svarar till *factæ pacis* hos Saxo — den rättade Saxo —, *insidias meditans* till *commento circumventum*. Om dessa motsvarigheter torde Bestyrelsen stå lika ensam som ifråga om tautologien. *Factæ* i *Editio princeps* svarar till *facit* i *Compendiet*, *pacis commento* till *pacem simulatam*. *Insidias meditans* saknar motsvarighet i *Editio princeps*.

Bestyrelsen bör nästa gång nogare väga argumenterna för och emot, innan den med ledning av *Compendiet* uttalar, att en textförsämring som *factæ* till *factæ* träffar det ursprungliga.

260¹⁹. *Custodiæ* rättat till *custodiæ causa*. Motinlägget obemött.

- 262³². *Flexit* rättat till *deflexit*. Motinlägget obemött.
- 263¹⁶. *Et quidem* rättat till *et facile quidem*. Motinlägget obemött.
- 263¹⁷. *Exiguum* rättat till *exiguum soli*. Motinlägget obemött.
- 273²⁷. *Gerytha* rättat till *Gyritha*. Motinlägget obemött.
- 278²⁴. *In maiestatis fastigio* rättat till *in altissimo maiestatis fastigio*. Motinlägget obemött.
- 282³³. *Pervicacioris* rättat till *perspicacioris*. Motinlägget obemött.
- 284¹⁹. *Abscisa* rättat till *abscisi*. Motinlägget obemött.
- 284³⁶. *Civitates* rättat till *ecclesiae*. Motinlägget obemött.
- 287¹⁸. *Communi* rättat till *communis*. Motinlägget obemött.
- 292⁴. *Godewino* rättat till *Godowino*. Motinlägget obemött.
- 297¹. *Regio* rättat till *regis*. Motinlägget obemött.
- 298¹⁷. *Diuturna* rättat till *diutina*. Motinlägget obemött.
- 299¹¹. *Pertulissent* rättat till *prætulissent*. Motinlägget obemött.
- 299¹⁸. *Perlatum* rättat till *prælatum*. Motinlägget obemött.
- 299²⁴. *Pertulerunt* rättat till *prætulerunt*. Motinlägget obemött.
- 303⁹. *Præponentes* rättat till *proponentes*. Motinlägget obemött.
- 304²². *Omnium virtutum* rättat till *omnibus virtutis*. Motinlägget obemött.
- 305³. *Prosequitur* rättat till *prosequetur*. Motinlägget obemött.
- 305²². *Perspicendi* rättat till *prospiciendi*. Motinlägget obemött.
- 306⁹. *Tutius* rättat till *satius*. Motinlägget obemött.
- 307¹⁹. *Descendit* rättat till *descendet*. Motinlägget obemött.
- 309²⁷. *Crudelitati* rättat till *crudelitatis*. Motinlägget obemött.
- 310⁴. *Sanctitatis* rättat till *castitatis*. Motinlägget obemött.
- 314¹³. *Pietati* rättat till *pietate*. Motinlägget obemött.
- 315¹⁴. *Bellica vi* rättat till *bellica*. Motinlägget obemött.

316³⁹. *Fortitudine* rättat till fortitudinem. Motinlägg-
get obemött.

318²⁴. *Legum* rättat till scelerum. Motinläggget obe-
mött.

319³⁵. *Condicio* rättat till iuris condicio. Motinläggget
obemött.

320¹².

Somnium capienti. Första ordet är rättat till somnum.
Rättelsen härrör inte som utgivarna tror från Knabe, utan
har funnits i Saxoupplagorna sedan Stephanii tid.

Grund för denna rättelse saknas inte. Den torde vara
riktig.

321⁵⁻⁶.

Porro fossa ad solidum humo¹, incorruptam antistitis
togam inter adesa *solo* ossa reperiunt o: efter att ha grävt
igenom mulden ned till fast mark, fann man biskopens skrud
oförstörd bland de — solo — multnade benen.

Solo är här rättat till situ. Upphovsman till rättelsen
är Kinch (288).

Bestyrelsen anför (35—37), att solo på den plats där
det står inte ger någon mening. »Naar Professoren gengiver
sidste Del af Sætningen: 'fann man biskopsskruden oförstörd
bland de multnade benen *på marken*', er denne Gengivelse
nemlig i Strid med Ordstillingen. Hvis *solo*, abl. af *solum*,
'Jordbunden', havde hørt til Verbet (*reperiunt*) saaledes som
Professoren tænker sig, saa maatte det enten være foranstillet
dette eller have staaet foran *inter*, medens det ikke kunde
være anbragt mellem *adesa* og *ossa*; denne Anbringelse viser
uomgængligt, at det henhører til disse to Ord, og dette er
Grunden til, at Kinch har søgt Ordet *solo* erstattet med et
mere passende Substantiv, idet Knoglerne jo ikke kunde være
hentærede af 'Bunden' af Graven.

Bestyrelsen kunde ha besparat sig det mesta av denna
långa tirad. Att solo hör till adesa förstår varje nybörjare
i latin, och den översättning jag gett involverar sjelfallet
detta. Att åter solo i det sammanhang det förekommer på det
behandlade stället skulle vara meningslöst har före Bestyrel-
sen veterligen ingen, inte ens Kinch insett; vad denne säger
är endast, att trots det att det var genom att ligga i jorden,
som benen blivit halvt förtärda, Saxo dock näppeligen bru-
kat uttrycket adesa solo, utan att det rimligen är avskrivaren
som blivit vilseledd genom tanken därpå. Det meningslösa

¹ Jmfr Ovidius, Fast. IV, 821: Fossa fit ad solidum.

skall nu ligga däri, att benen inte kunde vara förtärda av »bottnen» på graven. Naturligtvis inte på svenska. Jag frånfaller gerna, att solo är lokativt, men aldrig att det här kan brukas instrumentelt. Enligt Editio princeps grävde man genom mulden ned till fasta marken (ad solidum); man fann då de av jorden här (solo) multnade benen. Allt är i full ordning.

För övrigt tillåter de rimfyllda satssluten: fossa ad solidum humo ~ adesa solo ossa reperiunt inte, att solo uttages. De ådagalägger riktigheten av ordet.

321²¹. *Debuerat* rättat till *decreverat*. Motinlägget obemött.

321³⁴. *Tarditate* rättat till *tarditas*. Motinlägget obemött.

322¹⁹. *Chori* rättat till *choro*. Motinlägget obemött.

324³¹. *Fidentissimam* rättat till *fidentissime*. Motinlägget obemött.

324²². *Acciperet* rättat till *arriperet*. Motinlägget obemött.

325^{22—23}. *Iure elicium . . . persuasione extortum* rättat till *iure extortum . . . persuasione elicium*. Motinlägget obemött.

328¹¹. *Pœnitentiæ* rättat till *veniæ pœnitentiæ*. Motinlägget obemött.

329⁶. *Pristinis* rättat till *pristini*. Motinlägget obemött.

330^{14—19}.

Quem Flandrensi custodia liberatum infesta parricidii fortuna veluti cladem aliquam nostrorum abundantiae et fertilitati iniecit. Nam . . . criminosis semper infensa divinitas . . . petulantiam penuria rependere voluit communique inopia publici parricidii iusta exegit piacula ☉: Ödet slungade, hätskt mot mördarna, honom, befriad ur sitt fängelse i Flandern, som en ödeläggelse in över de våras överflöd och fertilitati. Ty gudomen, alltid hatfull mot brottslingar, ville vedergälla det fräcka dådet med brist och krävde såsom rättvist soningsoffer för det gemensamt utförda mordet allmän fattigdom.

Efter aliquam är i texten insatt agrorum. Upphovsmän till rättelsen är Gertz och Knabe.

Då Bestyrelsen (16—17) skall försvara detta agrorum, medger den visserligen, att ordet fertilitas förutom »fruktbarhet» också betyder »rikedom». Men — fortsätter den — går man igenom ställena under ordet i Thesaurus, skall man inte finna ett enda, som ger bevis för att man kunnat tala om en människas fertilitas i betydelsen av hans rikedom.

Därför agrorum. »Vil man som Professoren fastholde, at den overleverede Text skal bevares uforandret, kan den alt-saa umuligt oversættes: 'de våras överflöd och rikedom'; den kan *kun* oversættes: 'vore Landsmænds Yppighed og Frugtbarhed'. Ifølge Parisertrykket blev Mordet paa Knud d. Hellige altsaa skæbnesvangert ikke for Landets Frugtbarhed — saaledes som Kontexten viser — men for Folkets Børneavl!»

För att få fram betydelsen av ordet fertilitas på det ställe som här är i fråga, tager alltså Bestyrelsen sin utgångspunkt i ett latinskt lexikon, låt vara Thesaurus. Utgångspunkten bör sjelvfallet tagas i kontexten, en elementär metodisk regel. Gör man detta, lär det utan vidare stå klart, att ödet och gudomen, fortuna och divinitas, är att uppfatta som ett och samma, och att abundantia antitetiskt är motställt penuria, fertilitas antitetiskt motställt communis inopia. Begreppen fertilitas och communis inopia, allmän fattigdom, är alltså varandras motpoler. Det är därmed utan vidare uteslutet, att fertilitas kan betyda bördighet och erhålla den inskränkande bestämmelsen agrorum. Åkrarnas bördighet — allmän fattigdom är inga motpoler.

Editio princeps' text kan alltså inte — trots herrar Gertz och Knabe — deformerar på sätt Bestyrelsen vill. Och något behov att ändra denna text föreligger inte. I Thesaurus kan man läsa många textutdrag från kejsartidens författare, där ordet fertilitas, kombinerat med ett sakord i genitiv, har betydelsen ubertas, copia. Och önskar Bestyrelsen ett belägg på ordet i denna betydelse, satt i samband med »en människa», kan detta, även utanför Saxo, ges. Jag hänvisar till Sedulius' parafra av Matthæus 19: 24 (Pasch. Carm. IV: 10—12):

Namque foramen acus sicut penetrare camelus
Membrorum pro mole nequit, sic dives opima
Fertilitate tumens tenuem non posset adire
Celestis regni ducentem ad limina allem.

Saxo har på det ställe, varom här är fråga, använt fertilitas i samma betydelse, som kejsartidens författare gjorde det, då det var kombinerat med ett sakord i genitiv, och som senare Sedulius allmänt gjorde: i betydelsen rikedom. Överhuvudtaget är det ett missförstånd, när man tror, att Saxo var bunden — och bunden som en slav — vid de betydelseorden hade i rent klassiskt latin.

330¹⁶.

Cum Dani novi regis initiis applaudentes *pristinæ* ruinæ

procacius insultarent ☉: då danerna i det de jublade över den nye konungens trontillträde fräckt begabbade pristinæ ruinæ.

Pristinæ är i den nya texten rättat till pristini. Upphovsman till rättelsen är Kinch (291).

Bestyrelsen (17—19) ger sitt försvar för denna rättelse formen av en mångordig redogörelse för hur Kinch nått fram till sin ståndpunkt. Det skall till en början ha väckt dennes uppmärksamhet, att »det allmänna språkbruket» krävde pristini (☉: regis) i stället för pristinæ. Han vände sig därefter till *Compendium Saxonis* och Krantz. Det heter i det förra: *Cum enim Dani Olauo applauderent at Kanuto mortuo insultarent.* »På det skönaste sätt», förklarar Bestyrelsen, svarar detta till den rättade texten. Hos Krantz läses: *Parum erat improbis illis, innocentissimo regi manus iniecisce, nisi et cæsum infamarent, ut plauderent auribus iam regnantis.* Avvikelserna är här enligt Bestyrelsen större; »dock synes infamarent att svara till insultarent, så att också hans förlag har haft, att det var Knut, som stämningen var vänd emot». Till sist skall Kinch ha funnit, att till följd av Saxos allmänna uttryckssätt man hade att vänta en direkt motsättning till novi regis.

Efter denna redogörelse, som vuxit ut till något annat än Kinchs, förklarar Bestyrelsen, att rättelsen pristini inte kan avfärdas såsom godtycklig, utan vilar på ett solitt vetenskapligt fundament: hänsynen till språkbruk och tradition är »formentlig indlysende».

Vänder vi oss först till språkbruket, torde det utan vidare vara klart, att formen pristinæ i det sammanhang, där den här förekommer, inte hör hemma i ordinär latinsk prosa. Saxos språk är emellertid inte någon ordinär prosa: den är en rent rhetorisk sådan. Och i denna rhetoriska prosa hör pristinæ helt hemma. Konstruktionen innebär endast det utomordentligt vanliga, att en genitiv förvandlas till adjektiv och sättes som attribut till det substantiv, med vilket den hör samman. Beläggen härpå är många även hos Saxo. Att en eventuell antites innehållsmässigt inte därav rubbas, behöver inte tilläggas.

Rättelsen pristini blir under dessa förhållanden rent godtycklig. Och det verkar enbart hjälplös naivitet, när Bestyrelsen för denna rättelse söker stöd i texttraditionen. *Compendium Saxonis* och Krantz har båda på det oskönaste sätt, *Compendiet* oskönast som alltid, deformerat Saxo i syfte av normalisering. Det är lika omöjligt att hos dem finna stöd för ett pristini som för pristinæ.

Pristinæ ruinæ kan på svenska gerna översättas: den föregåendes fall. Men från pristinæ är fingrarna att hålla undan.

330^{23—32}.

Autumnale vero adeo pluvium fuit, ut si quid locorum humilitate palustrive madore succrevisset, perseveranti imbrium inundatione *decideret* . . . Quod æstas ægre genuit autumnus oppressit . . . Quin etiam agrestes, aquis campos tegentibus, supernantia spicarum capita demetentes naviculis excipiebant: höstetid blev det ett sådant regnande, att om något hade vuxit upp på låglänta marker eller i träsk och våta, vrasade det ned genom den evinnerliga översvämning, som slagregnen åstadkom . . . Vad sommaren födde med sveda trampade hösten ned . . . Vatten täckte fälten och bönderna, som var ute med sina skårer fick fiska upp i båtar de toppar av ax, som stack över.

Utgivarna har rättat *decideret* såsom »mycket hårt» till *desideret*. Kinch (291) har hittat på denna rättelse.

Enligt Bestyrelsen (20—21) visar ordet *inundatione*, översvämning, klart, att meningen är, att säden »sjunker ned» (*desideret*), inte »faller ned» (*decideret*) i vattnet. »Ingen, som sjelv har sett sida, sädesbevuxna sträckningar under vatten, kan», säger Bestyrelsen, »undgå att erkänna den slående verklighetsbilden i Saxos skildring». Men *desideret* måste insättas. Och att det måste vara just detta ord, »sjönk ned», skall yttermera framgå av att ax stack över, när bönderna var ute i sina båtar.

Man tycker sig liksom se Bestyrelseledamöterna i det lärda Litteraturselskabet med sina adjungerade ute i slagregn och översvämning för att samla och utbyta erfarenheter. Men hurudåna dessa nu än blivit: det behövs på det ifrågasvarande stället i texten, aldeles motsatt mot vad utgivarna menar, ett »hårt ord» av *Editio princeps'* typ, ty detta ord har sin motsvarighet i ordet *oppressit*, trampade ned, i det följande. Som så ofta annars ger även här kontexten beviset för riktigheten av *Editio princeps'* läsart.

Kinch var i all sin välmening så onödigt klåfingrig. Och Bestyrelsen ter sig så onödigt läraktig.

331^{10—12}.

Quæ tam dira clades convictum populi animum sanctitatem, quam antea detraxerat, fateri coëgit deque celsitudinis eius contemptoribus veneratores effecit: denna så hårda ödeläggelse övertygade folket: den tvang det att tillstå en

helighet, som det tidigare hade dragit ned, och kom dem som föraktat denna helighets upphöjdhet att tillbedja den.

Efter sanctitatis har i texten insatts Kanuti. Rättelsen har till upphovsman Stephanius.

Bestyrelsen (21—24) finner det ytterst påfallande, att det i *Editio princeps* inte preciseras, vems helighet det gäller, då Knut den heliges namn inte är nämnt i den långa skildring av oären, som föregår det anförda stället. Avgörande för att Kanuti måste insättas anser Bestyrelsen vara, att ordet *eius* förekommer efter *celsitudinis*. Detta *eius* måste, om texten inte ändras, hänvisa till *sanctitas*, och i så fall har alltså, förklaras det, Saxo kunnat säga *sanctitatis celsitudo*. Men detta uttryck, fortsätter Bestyrelsen stereotyp, är utan hemul såväl i latin i allmänhet som hos Saxo särskilt. Denne senare begagnar *celsitudo* endast i två förbindelser: 1. i egentlig betydelse om backar, höjddrag; 2. om personer (furstar) = *majestas*. Härtill kommer, att det i *Compendium Saxonis* (385¹⁵⁻¹⁶) heter: *Quæ tam dira clades conuictum animum populi fateri sanctitatem Kanuti compellebat*.

Hela denna argumentering är väl ändå litet ihålig. Bestyrelsen säger, att *sanctitatis celsitudo* är utan hemul i latinet i allmänhet. Även om detta skulle vara riktigt — vilket beivras —, bevisar uttryck som *celsitudo divinitatis*, *eloquentiæ*, *sermonis*, *superbiæ*, *doctrinæ*, *perfectionis*, belagda runt om i litteraturen, att *sanctitatis celsitudo* hör helt hemma i latinsk tankegång. Att uttrycket är utan hemul även hos Saxo bevisar Bestyrelsen genom att ange de förbindelser, i vilka ordet *celsitudo* förekommer hos honom. Men Bestyrelsen förtiger i detta sammanhang — vad Bestyrelsen inte gerna skulle ha förtigit — att ordet utanför det ställe, som här är i fråga, endast finnes 4, säger fyra gånger hos Saxo, och att med dessa fyra gånger ingenting kan bevisas. Slutligen: när *Compendium Saxonis* kopplat *sanctitatem* samman med Kanuti, har detta haft sin särskilda orsak. I *Compendiet* är nemligen — vad Bestyrelsen heller inte gerna skulle ha förtigit — både *relativsatsen* till *sanctitatem* och allt det följande utelutet. Ett sådant fristående *sanctitatem* måste absolut ha sitt Kanuti. Utan detta bleve det ingen mening alls.

Satsen i *Editio princeps* är, skulle jag mena, mästertligt utformad. Tidigare har Saxo ställt frågan om Knuts helighet. Han har vidlyftigt diskuterat folkets motspänstiga och avoga inställning till denna. Det har skett omedelbart före skildringen av tronskiftet och oären (328—329). Efter denna skildring fortsattes nu tankegången: den hårda öde-

läggelsen tvang folket att tillstå en helighet som det tidigare dragit ned och kom dem som föraktat denna helighets upphöjdhed att tillbedja den. Uttrycket betonar skarpt motsatsen mellan vad som tidigare dragits ned och vad som nu blivit upphöjt, omslaget i folkstämningen. Uttrycket är äkta Saxoniskt. Att här insätta Kanuti är att stilistiskt förderva det hela.

Bestyrelsen har här ingenting förstått. Den förefaller inte ens ha lagt märke till kontrapositionen: *sanctitatem detractaverat — celsitudinis eius*.

331 not.

Iisdem fere temporibus absumpo Richaldo Ascerus morum generisque splendore eximius Lundensi potitur sacerdotio o: vid ungefär samma tid dog Rich[w]ald, och Asker, en man av sällsynt strålande sedliga dygder och härkomst, tog biskopsdömet i Lund.

Detta ställe förekommer hos Saxo i Oluf Hungers historia. Man har att jemföra det med vad som säges i Knut den heliges historia 322^{8—9}: Egnus quoque iisdem ferme temporibus, opitulante rege, Laurentianæ ædis inchoatum a se opus explicuit o: även Eginus fullföljde vid mest samma tid, med bistånd av konungen, S:t Laurentii kyrka, vars byggnad han påbörjat. I Erik Ejegods historia 335¹⁷ åter heter det: defuncto Eginus Ascerus clarissimo inter Iutos loco natus Lundense sacerdotium sumpsit o: efter Eginus död tog Asker, en man av hög jylländsk börd, biskopsdömet i Lund.

Det torde vara oemotsägligt, att stället i Erik Ejegods historia står i strid med stället i Oluf Hungers historia. Det senare stället — det här ifrågasvarande — är av utgivarna uttaget ur texten. Stället har placerats i en not.

När Bestyrelsen (24—27) skall försvara denna tilltaggenhet, börjar den med att konstatera den historiskt säkra biskopslängden i Lund: Eginus † 1072; Richwald † 1089; Asker † 1137. Den konstaterar därefter, att Saxo å ena sidan låter Eginus, historiskt oriktigt, vara biskop under Knut den helige (1080—1086) och direkt efterföljas av Asker, å den andra Asker, historiskt riktigt, efterträda Richwald. Då nu, fortsätter Bestyrelsen i enlighet med ett rasonemang av Jörgen Olrik, den förra och oriktiga uppfattningen finns på två ställen och på begge dessa ställen hör nära samman med kontexten, den senare och riktiga endast på ett ställe och här har karakteren av ett inskott, måste oöverensstämmelsen förklaras därigenom, att Saxo, då han skrev Svensönernas

historia, har haft den oriktiga uppfattningen; först senare har den riktiga uppgiften insatts. Ty, menar Bestyrelsen, hade Saxo ursprungligen varit klar på Richwalds existens, vore det ganska oförståeligt, hur de oriktiga uppgifterna kunnat komma in som integrerande del av texten, *först* i Knut den heliges historia, där det förutsattes, att Eginio efterföljes av Asker, och *därnäst* i Erik Ejegods historia.

Bestyrelsen gör sig i denna sin plaidoyer skyldig till två enligt min uppfattning rätt så grova fel. Det första: ett rent metodiskt. Uppgiften hos Saxo om att Eginio fullförde S:t Laurentii kyrka i Lund under Knut den helige är visserligen historiskt oriktig. Men när Bestyrelsen fortsätter med att förklara, att denna Saxos uppgift förutsätter, att Eginio efterföljts av Asker, är den helt utanför det metodiskt riktiga — enligt Saxo avled Richwald först efter Knut den heliges död, i Oluf Hungers tid (1086—1095), och kan sålunda mycket väl enligt honom, även om Eginio hållits för biskop i Knuts tid, ha innehaft den lundensiska biskopsstolen mellan Eginio och Asker. Det andra felet vilar på ett förbiseende i fråga om kontexten till de återstående två ställena om Asker. Jag har tidigare med noggrann bevisföring (1935, 255) gottgjort, att samband med kontexten saknas för stället om Asker som Eginos närmaste efterträdare (335¹⁷), men att detta samband finnes för stället om Asker som efterträdare till Richwald (331 noten). Bestyrelsen har inte gittat att tillbakavisa bevisföringen. Den har föredragit att förtiga den och hålla sig till sin läromästare Jörgen Olrik.

Enligt den av mig förfäktade uppfattningen av Saxos inställning till biskopslängden i Lund ger sålunda ställena 322⁸⁻⁹ och 331 noten den ursprungliga texten. Och detta så mycket mera som denna uppfattning helt stämmer med vad *Compendium Saxonis* innehåller. Detta upptager nemligen, jemte stället i Knut den heliges historia, endast stället i Oluf Hungers historia om Asker som efterträdare till Richwald, ett ställe som innehållsmässigt står i närmaste förbindelse med ett senare hos Saxo (337³³). I båda de sistnämnda föres till yttermera visso polemik — samma direkta polemik mot en och samma framställning, Roskildekrönikan¹.

---

¹ Om Bestyrelsens uppfattning av förhållandet mellan Saxo och *Compendium Saxonis* kan man läsa s. 26—27. Bestyrelsen förklarar den omständigheten, att *Compendiet* utelemnar Saxo 335¹⁷ med att *Compendiets* författare, när han nådde dit, erinrade sig, att inte många sidor i förväg var biskopslängden en annan. Om Bestyrelsen ville närmare överväga detta, skulle den

Den uppfattning, som Saxo haft om biskopslängden i Lund är alltså, att Eginio efter fullförandet av Laurentii-kyrkan efterträts av Richwald och denne i Oluf Hungers tid av Asker. Senare har i texten influtit en uppgift om att Asker direkt efterträtt Eginio. Uppgiften är att betrakta som en glossa och har, såvitt man kan se, inte heller förelegat i det Saxomanuskript, som *Compendium Saxonis* begagnat.

Bestyrelsen citerar i samband med sitt ståndpunkts-tagande till biskopslängden i Lund enligt Saxo ett uttryck av mig om att historisk framställning »skall metodiskt och därmed i hela sin syn på ämnet vara ett uttryck för det fast byggda betraktelsesätt, som nutida exakt vetenskap hyllar». Den förklarar, att den inte känner sig träffad. Orden är sagda inte om Bestyrelsen, utan om Jörgen Olrik. Det är för lustigt, att Bestyrelsen kan tro dem myntade på sig, inte på honom.

333²⁰. *Præsentibus* rättat till *prope stantibus*. Motinlägget obemött.

335¹⁵. *Tempore* rättat till *terrore*. Motinlägget obemött.

339¹³. *Facto* rättat till *acto*. Motinlägget obemött.

339¹⁵. *Assignatum* rättat till *obsignatum*. Motinlägget obemött.

340¹⁷. *Imbecillitate* rättat till *imbecillitate corporis*. Motinlägget obemött.

340²⁸⁻³¹.

Nicolaus . . . *contionis suffragia comprobabat, quod Svenonis filii pro ætatis habitu regni inter se successionem versare consveverint, semperque minorem maior honoris huius heredem habuerit* ☉: Niels stödde tingets val, eftersom Svensönerna hade haft för vana att låta tronföljden skifta mellan sig efter ålder, och den äldre alltid haft den yngre som arvinge till konungavärdigheten.

Versare är i texten rättat till *servare*. Rättelsen härrör från Gertz.

Bestyrelsen (37—39) uttalar: en förbindelse med *versare*, som ger hemul för uttrycket *successionem versare*, saknas i hela den latinska litteraturen. Ett abstraktum av typen *successio* kan inte vara objekt till *versare*, och de objekter, med vilka Saxo förbinder verbet, är också endast konkreta: *pulmenta, ferrum, prunas, nates, terram, aleam, tentoria*;

---

utan tvivel förstå, att det varken är mer eller mindre än en rent subjektiv förklaring, utan hemortsrätt i vetenskapen.

versare betyder i samband med dem »bevæge frem og tilbage». För övrigt skall successionem versare betyda nöjaktigt detsamma som successionem servare. Rättelsen servare, slutar Bestyrelsen, är inte blott försvarlig: den är erforderlig.

Försvaret synes inte alltför övertygande. Den allmänna betydelsen av versare är att hastigt eller ofta vända, oegentligt att omkasta, förändra, låta skifta. Att Saxo på de inte alltför många ställen, där han har verbet, konstruerar det med konkreter, utesluter inte, att han vid behov kunnat konstruera det med ett abstraktum. Den klassiska litteraturen är rik på konstruktioner av detta slag. Bestyrelsen kan finna det i lätt tillgängliga ordböcker. Den kan där också finna, att versare och servare har helt olika, närmast motsatta betydelser.

Vägledande för riktigheten av versare är kontexten. Det heter omedelbart före i denna, att ingen ville *överflytta* konungadömet på Harald Kesia (*nequaquam regnum oppressori deferendum putarent*). Saxo fortsätter på det omtvistade stället denna tankegång: Svensöberna hade haft för vana — inte enligt *Editio princeps* att bevara — utan att låta tronföljden *skifta* mellan sig efter ålder.

Rättelsen servare är varken försvarlig eller erforderlig.

351¹³. *Accurrit* rättat till *occurrit*. Motinlägget obemött.

360^{27—28}. *Prosperiore* rättat till *prosperior*. Motinlägget obemött.

363⁹. *Incussit* rättat till *concussit*. Motinlägget obemött.

363¹⁸. *Curam* rättat till *curiam*. Motinlägget obemött.

363³⁴. *Multiplicatis poculis quantulacumque restabat* rättat till *quantulacumque restabat multiplicatis poculis*. Motinlägget obemött.

363³⁶—364¹.

Ericus perrupta cubili parte cum clientela ac coniuge furtivo ad mare discessu pervenit ∴ Erik gav sig *perrupta cubili parte* hemligen i väg med tjenare och gemål och kom ned till havet.

Perrupta är rättat till *perrupto*, *cubili* till *cubiculi*, *parte* till *pariete*. De två orden är alltså nya; *participiet* har fått nytt genus. *Cubiculi* är en rättelse av *Stephanius*, det övriga av *Kinch* (294).

Bestyrelsen (50—53) uttalar, att det törhända kan dragas i tvivelsmål om de i upplagan upptagna konjekturerna är »helt säkra». För egen del känner den sig emellertid över-

tygad. Att stycket är korrupt, tillägges det, är i varje fall »bombsäkert. Den som kan betvivla det torde — vi säger det rent ut — sakna vissa förutsättningar för att kunna bedöma utgivandet av en på latin avfattad text».

Det sammanhang, i vilket den citerade punkten är insatt, är följande. Erik är Erik Emune. Han har flytt till Norge och är noga bevakad; den norske konungen står honom efter livet. För att bereda sig tillfälle slippa undan, berusar han sina väktare, och medan en prest, som är i hans tjänst, fortsätter trakteringen, går han sömnig och trött ut för att lägga sig (*cubitum excessit*). Väktarna faller så i sömn, och det är nu som den händelse, vilken beskrives i punkten, inträffar. I det följande kallas det herberge, där Erik gått att lägga sig, *hospitium* och *ædes*, ett hus för sig alltså, ett sovhus. I gryningen upptäcker väktarna, att de bevakade sluppt bort. De gör det efter att ha slagit dörarna in i huset.

Det är givet, att de hårdhänta ingrepp i texten, som utgivarna tillåtit sig, endast är försvarbara i den mån texten är bevisligen korrupt. *Perrupta parte* är, som Stephanius, Madvig och alla Saxoutgivare före 1931 menat, helt i ordning: efter det att en del, ett stycke, närmare bestämt genom *cubili*, blivit genombrutet. Min anmärkning riktade sig också främst mot utgivarnas godtyckliga rättelse av dessa ord. Enda ord, som det kan tvekas om, är *cubili*. Stephanius gjorde med *cubiculi* en paleografiskt möjlig rättelse. Men ordet kan också enligt Bestyrelsens förmenande vara en ablativ till ett av Saxo nybildat, annars obefintligt adjektiv: *cubilis*. Översättningen blir i begge fallen: sedan ett stycke av sovhuset blivit genombrutet.

Bestyrelsens käcka uttryck om det »bombsäkra» och de bristande förutsättningarna hos mig att bedöma utgivandet av en latinsk text är att se i belysning av vad här förebräks.

365³¹. *Miseratione* rättat till *miserationem*. Motinlägget obemött.

370²⁸. *Præmium* rättat till *prævium*. Motinlägget obemött.

372⁷⁻¹⁵. *Per insidias regem opprimere statuit. Quem in Arna lundensi hospitio deversantem noctu adortus primum a vigilibus . . . excipitur. Qui mox . . . hostilem repulere conatum. Olavus perinde ac suo proposito vacuus in Suetiam contendit, sed mox Erico Scania excedente revertit*

contionemque in valle Arnensi sub edicto contractam liberioris vitæ promissis aggressus regium sibi nomen illecto popularium favore conscivit ☉: Han bestämde sig för att försåtligen överfalla konungen. Denne uppehöll sig i herberget i Arnalund. Han angrep honom nattetid, men blev mottagen av vaktposterna, som omedelbart tillbakaslog det fientliga försöket. Oluf begav sig nu, liksom om han hade uppgivit sin plan, till Sverige, men då Erik omedelbart därefter lemnade Skåne, kom han tillbaka, fick genom budkavle ting samlat i Arnadal, lockade med löften om större friheter i liv och leverne och vann sig så genom allmogens ynnest konunganamn.

Arna lundensi har av utgivarna rättats till Arvalundensi. Rättelsen går tillbaka på Velschow (Saxo I, 1022).

Bestyrelsen (64—65) försvarar denna rättelse med följande argumentering: en lokalitet Arnalund existerar inte; däremot är Arualund välbekant och ligger i Ingelstads härad, sydöstra Skåne. Denna lokalitet är nämnd i Valdemars jordebok såsom konunglev, i Lunds domkyrkas minnesböcker och andra medeltida källor. Orsaken varför jag kunnat mena, att namnrättelsen är oberättigad, är som i liknande fall enligt Bestyrelsens mening bristande förmåga att bedöma, om Parisertryckets form — av språkliga och historiska grunder — har varit möjlig på Saxos tid. Bestyrelsen fastslår, att den rätta formen för namnet i fråga »med fullkomlig säkerhet» är Arvalund.

För en och annan kan möjligen den bevisföring, som presteras, synas inte helt avmätt för den sjelysäkra konklusionen. Förmodligen fins det forskare, som därför att ett ortnamn Arnalund hos Saxo inte låter sig annorstädes belägga, men ett annat ortnamn Arualund omtalas i senare källor, inte genast är beredda att »med fullkomlig säkerhet» rätta det förra, Arnalund, till det senare, Arualund.

Vi konstaterar då först, att läsarten Arnalundensi har sin motsvarighet hos Krantz i läsarten: Arnolindensi. Krantz har, som numera allmänt erkänt, använt ett annat Saxo-manuskript än Editio princeps. Läsarten med *n*, den enda handskriftligt belagda, har sålunda förekommit i två manuskript.

Den i texten omtalade Oluf är Oluf Haraldsson, Harald Kesias son, den danske tronpretendenten gentemot Erik Lam. Hans kamp mot Erik utkämpades företrädesvis i Skåne. För att kunna föra kritiken vidare, har vi att konstatera, vilken som enligt Saxo var hans operationsbas här.

Operationsbasen låter sig klart och distinkt ange. Den markeras av ortnamnen: Arnalund, Arnadal, Lund, Landora, Glumstorp. Förbindelserna norrut, där Oluf Haraldsson har sitt ryggstöd, går till Sverige och Götaland, Bleking och Halland. På vägen ned från Halland, i Luggude härad i Skåne, vid Tjuteån, blev Oluf omsider nedgjord.

Ortnamnen på operationsbasen i Skåne, i den mån de utan vidare låter sig identifiera, grupperar sig kring Lund: tre mil nordvest därom Landora, platsen för det nuvarande Landskrona, det ställe vid Öresundskusten, där en naturlig hamn fans; en halv mil öster om Lund Arnadal, det nuvarande Arendala; på lika avstånd, strax norr om det senare, inom den numera s. k. Kungsmarken Glumstorp (Gösta Nordholm, Kungsängen Räfteu eller Kungsmarken. En skånsk ödegård från medeltiden. Skånegillet i Stockholm årsskrift 1936, s. 36 ff.). I första hand har kampen stått om Lund. Arendala är den ort i dess närhet, där allmogen brukade samlas till ting, Glumstorp där bredvid en gård, senare tillhörig ärkebiskoparna, vilkens ruiner omtalas i slutet av 1500-talet (Chytræus i Mon. Scanensia, ed. Bring, I, 295) och ännu kan ses.

Oluf Haraldssons operationsbas i Skåne är sålunda inskränkt till ett litet område i landets vestliga mellersta del med därtill förande förbindelseleder norrut.

Bestyrelsen vill ha Arvelunda insatt istället för Arnalund. Arvelunda ligger omkring sex mil från Lund, Arendala och Glumstorp, långt ned i sydost, i Östersjöns omedelbara närhet. Lokaliteten låter sig inte inpassa i den geografiskt-militära miljön.

Med vad här konstaterats läser läsarten Arnalundensi, Editio princeps läsart, vars första *n* återfinnes också hos Krantz, inte kunna uttagas ur Saxotexten och den fritt skapade, av Bestyrelsen försvarade läsarten Arnalundensi insätts i stället. Men en sådan lokalitet, Arnalund, existerar inte, säger Bestyrelsen. Den existerar inte. Detta är riktigt. Men är Arnadal och Arnalund inte beteckningar för samma lokalitet? Hos Saxo beger sig Oluf Haraldsson efter det att anfallet i Arnalund misslyckats, till Sverige. Hans motståndare har emellertid inte väl lemnat Skåne, förrän Oluf kommer tillbaka (revertit) och möter allmogen på tinget — in valle Arnansi, Arendala. Det ligger nära att här sluta, att det med de båda namnen avses samma ställe.

Jag har tidigare (1935, 280) gjort gällande, att så

skulle vara. Bestyrelsen kommer här med följande självsvaldighet:

»Det sidste maa paa Forhaand synes mærkeligt. Stednavne plejer ellers ikke at være omflagrende, men tværtimod endog særdeles stabile Skabninger. Frederikslund er jo dog ikke samme Lokalitet som Frederiksdal, lige saa lidt som Aalunde er ensbetydende med Aadale eller Helsingør med Helsingborg. Men Saxo har altsaa ikke været saa nøjeregnende: for ham er ifølge Professoren Arnalund og Arnadal Hip som Hap, Hap som Hip».

Till svar på detta skall jag inskränka mig till att ge Bestyrelsen inte någon lektion i »Takt og Tone», utan i hur namngivningen är just i Arendalatrakten. Namngivningen gäller Glumstorp. Hos Saxo förekommer namnet, såsom redan nämnt, i denna form. 1334 är formen densamma (Testamenter, udg. af Kr. Erslev 69⁴). Men 1688 omtalas, att gården förr hetat Glumslöf, 1711 att området förr utgjort en gård, Gloms gård. Vid sidan av denna Gloms gård omtalas Gloms dam och Gloms backe, begge på egorna till det gamla Glumstorp och ännu identifierbara.

Lunden i Arendala står ännu. Den är omtalad så långt tillbaka som de skriftliga källorna räcker. Förmodligen förstår Bestyrelsen contentan i den lektion jag tillätit mig ge i ortnamngivning.

372³⁴. Femineis rättat till femineis fidere. Motinlägget obemött.

377³⁻⁴.

Sed et *forensis* nondum pugnæ memoria exoleverat ∴ men också minnet om *forensis* pugna hade ännu inte förlorat sig. Jmfr 398⁶: *Forensis* adhuc pugnæ memoria trepidos ∴ ännu ängsliga vid minnet av *forensis* pugna, och 528²¹: *Metu ex forensis* pugnæ recordatione contracto ∴ av den fruktan de hade vid minnet av *forensis* pugna.

Utgivarna har rättat *forensis* till *Fotensis*. Upphovsman till rättelsen är Suhm (VII, 589).

Forensis pugna avser det ryktbara slaget vid Hammar 1134, där Magnus Nilsson stupade och Erik Emune fick seger. Slagplatsen var, såsom redan Sven Lagerbring vid mitten av 1700-talet (Mon. Scanensia II, 233), inte, som Bestyrelsen tror, först Johannes Steenstrup, fastslog, på östra sidan av den nuvarande Hölvikens; vid Lilla Hammar vittnar här ännu massgraven över de fallne om händelsen. Med andra ord: slaget har stått vid fotändan av den smala udde, Hammarsnäs, som skjuter ut mellan Hölvikens och den

mindre vik, som ligger omedelbart öster därom och numera kallas Fotevik.

Bestyrelsen (39—45) förmenar, att rättelsen av forensis till Fotensis är »definitiv». Dess försvar för rättelsen är emellertid i sin polemiska del liksom i övrigt så klart oriktigt, förvrängt och skevt, att det vore förspild möda ödsla tid och ord på detta försvar. Istället skall här lemnas en redogörelse för varför rättelsen av forensis till Fotensis är otillätlig, och riktigheten av läsarten forensis närmare begrundas.

Hölviken, vid vilken slaget stod, kallades i äldre tid Fotevik. Detta namn, som förekommer redan hos Sven Ågesen (kap. XIV), är hos Saxo (364^{28—29}) latiniserat till Fota sinus. Fotensis är det nu, som enligt Bestyrelsen skall vara adjektivformen till detta ord. Formen är okänd. Är den överhuvud möjlig? En sådan form innebär, att vid adjektiviseringen av ett ortnamn ortnamnets ena hälft utan vidare skulle kunna falla bort. Den innebär med andra ord, att adjektivformen till Sleswik skulle på latin kunna vara Slesensis, till Westerwik Westerensis, till Limfjorden, som av Saxo latiniseras till Lymicus sinus och Lymicum mare, endast Lymicus. För var och en, som förutsättningslöst överväger detta, torde det stå klart, att Fotensis är omöjligt. Fotensis pugna, det forensiska slaget, såsom beteckning för slaget vid Fotevik är lika omöjligt som det lymiska slaget såsom beteckning för ett slag vid Limfjorden.

Bestyrelsens definitiva rättelse är sålunda ur sagan. Vad som därefter, tills en ny konjektur hittats på, ensamt står kvar är Editio princeps' tre gånger, på skilda ställen förekommande forensis pugna. För att kunna rätt bedöma detta uttryck har man till en början att taga hänsyn till uttryckets betydelse.

Forensis pugna är ett fast uttryck som hemtats ur Qvintilianus (1935, 269), vilken även varierar det certamen forense. Det betyder hos denne: striden på forum, inför rättsligt forum. Men sjelvfallet har denna klassiska betydelse hos Qvintilianus ingenting att skaffa med den betydelse uttrycket har hos Saxo, och ingen har heller haft naiviteten påstå något sådant. Betydelsen hos Saxo sammanhänger istället med den allmänna betydelsen av forensis i hans egen tid. Jag har tillåtit mig hålla Bestyrelsen i okunnighet därom, och Bestyrelsen har inte aktgivit på den. Forensis betyder då vad som hör samman med forum, torg, marknadsplats, och i denna betydelse är det bland annat

sammankopplat med ordet villa. De danska köpstäderna var uppdelade på två grupper: civitates och villæ forenses; det senare översattes: torg- eller axelköpingar. Ett annat ord, med vilket forensis sammankopplades var pax, fred. Uttrycket har betydelsen torgfred, den av överheten pålysta och skyddade torgfreden. Dess motsats är forensis pugna, torgkamp, kampen på marknadsplatsen.

Spörsmålet är nu i vad mån beteckningen forensis pugna, kampen, slaget på marknadsplatsen, den fredlysta marknadsplatsen, passar på slaget vid Fotevik.

Arkeologien har klarlagt bebyggelseförhållandena i Skånes sydvestligaste del. Gränsen för bebyggelsen vesterut under äldre tider markeras här av en följd fasta fornlemningar. Man kan, säger professor Otto Rydbeck i sin skrift om den medeltida borgen i Skanör (7—9), utan alltför stora avbrott följa utvecklingens gång från öster mot vester, från en rik och tidig bebyggelse i Eskilstorp och Hvellinge fram emot Kämpinge med boplatser från stenåldern och bronsåldern till Fotevik med en märklig bronsåldershöj och Hammarsnäs med ett vidsträckt gravfält från romersk järnålder och början av folkvandringstiden. Området vester om dessa fasta fornlemningar, Skanör-Falsterbohalvön, har av arkeologerna flitigt genomarbetats. Det har tills dato inte varit möjligt uppvisa något slag av fynd, som indicerar eller ens gör trolig en bebyggelse här före tiden omkring år 1200. Såvitt man kan se, har hela halvön tidigare varit obebyggd, förmodligen endast en sandplan i vattenbrynet.

Bestyrelsen har helt satt sig fast i den hävdvunna uppfattningen, att marknaderna i det sydvestligaste Skåne från början och alltid hållits ytterst ute på Skanör-Falsterbohalvön, och att följaktligen forensis pugna inte passar på slaget vid Fotevik. Det blir nödvändigt att äntligen se realiteterna i ögonen. Vetenskapen, den historiska som all annan vetenskap, har att med nya fakta ta nya ståndpunkter. Skanör-Falsterbohalvön var före tiden omkring 1200 öde land, och år 1134 har, likaväl som inget slag kunnat stå där, inga marknader hållits där.

Den källa, på grundval av vilken Lagerbring fastslog, att slaget 1134 stod vid Hammar, var en samtida anteckning i *Necrologium Lundense*. Detta Hammar, Lilla Hammar, låg sydvestligast i Skåne. Dess läge på sin halvö är utmed vestsidan, ett stycke nedom nordspetsen. Läget har för handel varit det yppersta: i gränsskålet mellan Öresund och Östersjön. Om ålder och bebyggelse för den allra när-

maste omgivningen vittnar det mäktiga gravfältet omedelbart norr därom, Skånes största gravfält från romersk tid och folkvandringstid. Jorden i själva Hammar var 1133 odlad och fördelad på bol (Dipl. Suec. I, 45). Hammar var villa — apud uillam Hamar är Nekrologiets ord.

Bestyrelsen försvarar uttagandet av forensis i uttrycket forensis pugna hos Saxo. I själva verket är ordet av utomordentligt historiskt intresse. Ordet sluter den bevisföring arkeologien lemnat. Slaget vid villa Hammar nämnes forensis pugna. Hammar har vid den tid slaget stod varit villä forensis, föregångaren till forum, marknadsplatsen, på Skanör-Falsterbohalvön.

377¹¹. *Classem* rättat till globum. Motinlägget obemött.

378¹⁰. *Improvidam quoque* rättat till improvidamque. Motinlägget obemött.

381³⁴. *Plurimum strenuus, ita parum facetus* rättat till parum strenuus, ita plurimum facetus. Motinlägget obemött.

385¹⁷. *Vagumque* rättat till vagique. Motinlägget obemött.

391⁵. *Ignominiam* rättat till ignaviam. Motinlägget obemött.

393²³. *Excellentis* rättat till excellens. Motinlägget obemött.

396¹⁵. *Irrevocabilis* rättat till irrevocabili. Motinlägget obemött.

397¹⁴. *Sacramento* rättat till sacramenti. Motinlägget obemött.

398²⁹. *Vinceretur* rättat till vincerentur. Motinlägget obemött.

401²⁸. *Post* rättat till per. Motinlägget obemött.

401³⁰. *Pernicie* rättat till periculo. Motinlägget obemött.

401³¹. *Concilium* rättat till consilium. Motinlägget obemött.

401³¹. *Versæ* rättat till versa est. Motinlägget obemött.

416⁶. *Indubitatae* rättat till indubitata. Motinlägget obemött.

428¹³. *Omnium* rättat till omni. Motinlägget obemött.

435⁸. *Syncerus* rättat till succinctus. Motinlägget obemött.

435²⁰. *Pacis* rättat till partis. Motinlägget obemött.

437³⁸. *Multæ* rättat till multis. Motinlägget obemött.

447⁵. *Sævissimæ* anmärkes ha bort vara rättat till *sævissimis*. Motinlägget obemött.

451⁴. *Walogostini* rättat till *Walogastini*. Jmfr 1935, 279. Motinlägget obemött.

458²³. *Novo* rättat till *novi*. Motinlägget obemött.

467¹⁵. *Sinistri* rättat till *sinistræ*. Motinlägget obemött.

480¹⁵. *Ipsa eorum* rättat till *ipsorum*. Motinlägget obemött.

480¹⁶. *Participatione* rättat till *partitione*. Motinlägget obemött.

485⁷. *Pependisse* rättat till *propendisse*. Motinlägget obemött.

486³⁶. *Stipatis* rättat till *stipatus*. Motinlägget obemött.

499⁵. *Astu* rättat till *usu*. Motinlägget obemött.

517¹². *Sed* rättat till *sed et*. Motinlägget obemött.

522⁵. *Bogiszlauus* rättat till *Bugiszlavus*. Jmfr 1935, 278—279. Motinlägget obemött.

524³⁰. *Imperitis clamoris* rättat till *imperitam clamore et*. Motinlägget obemött.

525¹⁵. *Sygaftham insulam explorandi gratia adire*.

525³⁵. *Sygotham pervenere*.

Båda ortnamnen är rättade till *Sygotham*. Utgivarna åberopar för denna rättelse *Suhm*. Men *Suhm* (VII, 582) har endast den danska formen *Sigosthe*. Däremot har *P. E. Müller* — med bibehållande av *Sygaftham* å första stället — å det andra *Sygotham*, *Stephanius Sigostham* å båda ställena — allt förbigått, typiskt nog, av utgivarna.

Mot utgivarnas rättelse har jag anmärkt: »utgivarna lär få ganska svårt bevisa, att *Sygaftha* och *Sygotha* under några omständigheter låter sig normalisera till det obekanta *Sygotha*»,

Bestyrelsen (63—64) söker nu föra beviset. Formen med *-s*, säger den, kunde genast utelimineras, då förbindelsen *s + th* är språkligt omöjlig; och då en felläsning av *f* som (långt) *s* dessutom hör till de allmännaste, kunde man därefter operera med de två formerna *Sygaftha* och *Sygotha*. Av dessa måste den sista föredragas, då namnledet *-hofthæ* är långt allmännare än *-hafthæ*. Detta *Sygotha* är *Sövde*. Utgivarna får berömmet att ha gjort sitt bästa. De har haft goda grunder att föra normaliseringen så långt som de gjort.

Bestyrelsens bevisföring är ett skolexempel på hur man

vetenskapligt inte har att rasonnera. Den har inte behov att gendrivas. Den gendriver sig själv.

535³⁹. *Opere rättat till ope. Motinlägget obemött.*

Bestyrelsen för Det danske Sprog- og Litteraturselskab har utplockat tjugoen punkter ur de omkring ett och ett halvt hundrade, med vilka jag sökt stödja min uppfattning om beskaffenheten av den Saxotext, som blivit publicerad genom dess försorg. Försvaret mot angreppen i de tjugoen punkterna har i det föregående blivit belyst. Det resultat, till vilket jag tidigare kommit rörande texten i den nya Saxoupplagen, torde stå fast. Resultatet ligger så helt i öppen dag, att något nytt sammanfattande omdöme om den nya texten lär vara obehövt.

En och annan har till äventyrs ställt sig frågan, varför Bestyrelsen lemnat det stora flertalet av anmärkningar mot textrecensionen obemötta. Ingen behöver längre tveka om svaret.

Textvarianter och konjekturer i apparaten till Saxoupplagen.

Från Bestyrelsens försvar för själva texten i dess Saxoupplagen skall nu övergå till en undersökning av försvaret för den apparat, som fogats till texten. I gammal tid blandade man i en sådan apparat textvarianter och konjekturer om varandra. Utgivarna gör det fortfarande. Undersökningen gäller först Bestyrelsens försvar för själva textvarianterna (75—79).

I mitt sista inlägg (1935, 283) gjorde jag gällande, att variantapparaten till en text »har att upptaga fullständigt eller i motiverat urval de avvikande läsarter, som möter i andra textkällor än dem som blivit använda för textens recension». Jag fortsatte: »är fråga om ett urval, är det lika sjelvfallet, att uteslutningar i apparaten endast kan träffa sådana läsarter, som helt saknar betydelse för textens konstituerande». Dessa skäligen enkla, sjelvfallna grundsatser kallar Bestyrelsen »ett dekret». Den börjar med att försöka sig på en kritik av dekretet.

För Bestyrelsen står det som något självklart, att man har att upptaga de avvikande läsarterna antingen fullständigt eller i urval: när man överhuvud begagnar en annan textkälla, säger den, är det ju givet, att man antingen måste meddela *alla* avvikelser eller *några* av dem. Bestyrelsen kämpar här mot väderkvarnar. Variantapparaten skall enligt mig upptaga dessa läsarter fullständigt eller i *motiverat* urval — den utelemnar utan vidare det avgörande ordet: *motiverat*. I fortsättningen anmärker Bestyrelsen, att jag gått förbi, vilka textkällor man skall använda. Bestyrelsen borde förstå, att sådana specialia inte hör hemma i

ett allmänt uttalande. Till slut vågar den påståendet, »att det finnes tillfällen, där texttraditionen är så stor eller av sådan karakter, att det icke kan vara tal om att anföra alla de läsarter, som eventuellt *kan* hava betydelse för fastställandet av den ursprungliga texten». Naturligtvis både kan och skall det vara tal härom. Varje tummande på denna grundläggande princip är otillåtligt.

Bestyrelsens underliga allmänna principdiskussion och principinställning är endast inledningen till vad som följer. De har ett mål: att tjena till utgångspunkt för det försvar Bestyrelsen anser sig kallad att leverera för att utgivarna i sin apparat helt gått förbi ett flertal avvikande läsarter utanför Editio princeps. Dessa förbigångna avvikande läsarter möter särskilt hos Albert Krantz. Det verk av honom, som det närmast gäller, är hans *Chronica rerum aquilonarium*.

Mot den allmänna bakgrund Bestyrelsen inte utan behändighet konstruerat söker den nu att göra Krantz' verk så misstänkt som möjligt i dess egenskap av textkälla till Saxo. Verket, som är ett kompilationsarbete, säger Bestyrelsen, preglas i likhet med Krantz' övriga arbeten av »opålitlighet och godtycke», av »suverän likgiltighet för förlagets ordalydelse», och avvikelserna i de utdrag, som Krantz gjort ur sin Saxohandskrift, skall också i förhållande till Parisertryckets och de övriga textkällornas läsarter vara av en sådan karakter, att de endast i ringa omfång har betydelse för textens fastställande; de har därför också vid utarbetandet av variantapparaten måst brukas med stor försiktighet. För att närmare belysa detta, klänger sig Bestyrelsen fast vid ett enda av de ställen, som jag anført ur Krantz och vilkas avvikelser helt uteslutits i Saxoupplagan. Bestyrelsen reducerar avvikelserna till endast »ortografiska varianter» och »godtyckliga stilvarianter». Och med hänsyn tagen till dessas art och Krantz' avskrivaresdevänjor kommer så konklusionen: »ingen som helst orsak till att antaga, att dessa varianter skulle ha handskriftligt grundlag».

Bestyrelsens rasonemang här är ett ypperligt belägg på hur mycket den brister i kännedomen om textmaterialet till Saxo. Det verk av Krantz, som här närmast är fråga, låter sig under inga förhållanden allmänt karakterisera endast på det sätt Bestyrelsen tillåtit sig. Verket är till övervägande del en fri bearbetning av Saxo med en sådans alla friheter — förhållandet torde vara författarens ensak. Men verket innehåller också en följd av direkta utdrag ur Saxo, inarbetade i texten. Att framställa avvikelserna i det ena och andra utdraget, i den mån Saxoutgivarna förbigått dem, som endast ortografiska varianter och godtyckliga stilvarianter kan passa i Bestyrelsens sammanhang och vara egnat vilse-

leda opinionen. Men bakom dessa utdrag ligger dock en förlorad medeltida handskrift, och utgivarna hade varit skyldiga att i sin Saxoupplaga närmare och objektivt normgivande motivera sitt urval av läsarterna.

Bestyrelsen har trots allt inte kunnat undgå att känna denna kapitala brist i en modern Saxoupplaga: den försöker sig nu i sitt inlägg på en motivering. Den försäkrar, att dess förtroendemän »med omsorg sökt skilja agnarna från vetet» — en rätt så miss-tänkt upptakt. De har, förklaras det, »fra Krantz' Excerpter med-delt dels saadane Afvigelser, der kunde bidrage til Oplysning om korrumperede Steder i Parisertrykket, dels Afvigelser fra dette, der bekræftes av (og derved bekræfter) tilsvarende Læsemaader i andre Textkilder, dels endelig Afvigelser, der ikke kan betragtes som oplagte Stilvarianter, men som gør det sandsynligt (eller muligt), at Afvigelsen ikke skyldes Krantz' men en Ændring i Pariser-trykket eller dettes Forlag».

Denna Bestyrelsens motivering för urvalet är formulerad efteråt, i försvarssyfte. I vad mån kan den sägas svara till realiteten?

För att engång för alla få fastslaget, huru härmed förhåller sig, skall några exempel på utgivarnas tillvägagångssätt anföras. Exemplet belyser vad tilltro man har att sätta till Bestyrelsens deduktioner.

Utgivarna skall, enligt Bestyrelsen, ha medtagit i sin variant-apparat vad som hos Krantz kan upplysa om korrumperade — d. v. s. enligt utgivarna korrumperade — ställen i Parisertrycket. Vi gör en axplockning. 27¹³⁻¹⁴ har utgivarna i sin text: quod ab hoste pateretur, *hosti* inferre; *hosti* saknas i Editio princeps; inte med ett ord omnämnes, att det också saknas hos Krantz. Utgivarna rättar 286²⁸ Editio princeps' Alwinam till Alvivam; Krantz har här också Aluuinam; det förbigås. 299¹⁸ och ²⁴ läses i Editio princeps perlatum och pertulerunt; utgivarna anser ställena korrumperade; de rättar prælatum och prætulerunt; att Krantz har läsarterna i Editio princeps omnämnes inte. Krantz skriver: Elinus a uico Vusingo; Editio princeps har 375³ också prepositionen *a*, men när utgivarna rättar denna till *e*, upplyses det intet om Krantz' läsart. Editio princeps har 389¹¹⁻¹² beneficii deliniamiento, Krantz beneficii delinimento; utgivarna rättar till beneficii delenimento, men utan att nämna vad som står hos Krantz. 401³¹⁻³² förändrar de Editio princeps' ord: res in colloquium versæ till res in colloquium versa est; varje uppgift saknas om att Krantz har orden i Editio princeps. Exemplet är redan många. De skulle lätt kunna mångfaldigas. De ger besked om hur det står till med efterlevnaden av Bestyrelsens första princip.

Bestyrelsen gör som andra princip gällande, att avvikelser från Editio princeps medtagits, som bekräftas av och därigenom bekräftar motsvarande läsarter i andra textkällor. Även här en axplockning. Editio princeps omnämner 267 och 268 på fyra ställen Gorm den gamles son Knut under namnet Kanutus; såväl Compendium Saxonis som Krantz kallar honom emellertid genomgående Knuto; medan Compendiets form återfinnes i variant-apparaten, är denna form hos Krantz endast noterad på två av ställena. Det heter i Editio princeps 389¹⁵⁻¹⁶: Qui veniens apud ipsum futurum suetici sacerdotii insigne deposuit; i Compendiet: Qui veniens pallium apud Eskillum deposuit; hos Krantz: Qui ubi venit futurum sueticii (ø: suetici) sacerdotii insigne apud illum deposuit. Mot Editio princeps' placering av apud ipsum står här två samstämmande vittnesbörd; begge lemnas oomnämnda. I Editio princeps läses 389¹⁹: perpetuo vererentur obsequio; variantapparatens har här ingenting. Inte desto mindre läses i Compendiet: perpetuo obsequio veneraturi, hos Krantz: perpetuo veneraretur obsequio. 401³³ saknas ett som det synes nödvändigt, namngivet subjekt i Editio princeps; såväl i Compendiet som hos Krantz förekommer detta: Valdemarus; utgivarna låter läsaren sväva i okunighet härom. Även här vore det lätt att fortsätta med exemplen och göra det sidtals.

Det torde härmed vara fastslaget, att utgivarna inte följt de två första av de principer Bestyrelsen tillskriver dem såsom ledande vid urvalet av varianter hos Krantz. Enligt den tredje och sista principen skall ha medtagits avvikelser från Editio princeps hos Krantz, »som inte kan betraktas som 'oplagte Stilvarianter', utan som gör det sannolikt (eller möjligt), att avvikelserna inte här rör från honom, utan från en ändring i Parisertrycket eller dettas förlag». Alltså: efter vad utgivarna finner sannolikt eller möjligt, efter tycke och smak, medtager de eller utesluter. Det är här fråga om uteslutningar i hundratal. För engångs skull har Bestyrelsen i en punkt träffat det rätta. Utgivarna har verkligen följt den av Bestyrelsen proklamerade och försvarade principen — den rena principlösheten.

Det har som allmän grundregel framhållits, att avvikande läsarter i källor som inte blivit använda för textens recension är att upptaga fullständigt eller i motiverat urval. Utgivarna har ifråga om Krantz ratat det förra. De motiveringar Bestyrelsen gett för det urval, som skett, har antingen i talrika fall inte följts av utgivarna eller varit sådana, att de öppnat dörren för det rena godtycket. Forskningen är inte betjent härmed. I en nutida upplaga av Saxo kräves hela textmaterialet utnyttjat; där urval göres,

detta så gjort, att allt kommer med som behövs för fastställande av texten.

Det har här dröjts vid en av textkällorna till Saxo utanför Editio princeps. Men vad som anförts eger i inte ringa omfattning tillämplighet också på det tillvägagångssätt utgivarna använt beträffande Compendium Saxonis. Även det textmaterial, Compendiet erbjuder, är varken i sin helhet eller objektivt utnyttjat. Även här är det nödvändigt att ständigt och jemnt ha tillgång till själva textkällan vid sidan av den nya Saxoupplagan. Det är högt påkallat att fästa uppmärksamheten härpå.

Vi är färdiga med textvarianterna i apparaten och Bestyrelsens försvar för dessa. Vi övergår till apparatens konjekturer (79—83).

Utgivarna har ifråga om dessa etablerat principen att upptaga alla de konjekturer, som är offentliggjorda¹, oavsett om de själva kunnat godtaga dem eller inte, därtill även vissa sådana som endast föreligger i handskrift. Jag har tillåtit mig anmärka, att detta är en princip som i sin rundhänthet »förmodligen är alldeles enastående i all editionsverksamhet». Bestyrelsen upplyser nu, att den funnit principen genomförd i två arbeten, i en upplaga av Beowulf från 1922 och i en upplaga av Widsith från 1936. »Förmodligen» bör alltså rättas till: »på två undantag när».

Den allmänna beskaffenheten av de konjekturer, åt vilka apparaten till Saxo upplåtits, har tidigare (1935, 288—290) med en serie exempel blivit belyst. Exempelen skall här inte upprepas. Vi dröjer endast vid ett.

Fram i 14. boken skildrar Saxo på ett ställe (486¹³ ff.) hövdingarna i harnesk mot Absalon. Valdemar begär deras råd; en av dem svarar, att konungen kan taga sina råd av de pojkvaskrar, som han annars brukar lyssna till. Ordet för »pojkvaskrar» är pueros; det återspeglar en betydelse, som motsvarande inhemska ord, pojke, påg, ännu har i folkspråket. Men i apparaten är insatt vid detta pueros: potius *vel* peritos *Gertz*; stultos *J. Olrik*. Och går man vidare till de tillägg, som utgivarna funnit nödigt göra till textbandet, läser man: 486¹⁷ *leg.* infra stultos *vel* imperitos *J. Olrik*. Alltså: texten är i fullkomlig ordning, men konjekturmakarna har inte kunnat berga sig. Den ene har rättat »pojkvaskrarna» till »snarare» eller till »förfarne män», den andre till »dårar» eller »oförfarne». För mig står det som ren profanation att sätta dylika pueriliteter i en upplaga av Saxo.

Exemplet är ett bland hundraden. Det är typiskt.

¹ 1935, 290, har jag framhållit, att Stephanii konjekturer i stor mängd förbigåtts. Bestyrelsen har här underlåtit varje försvar för utgivarna.

Bestyrelsen tar här som annars helt utgivarnas parti¹. Och vad har den att anföra? Även om, lyder försvaret, riktigheten av de anförda konjekturerna »är tvivelaktig, borgar enbart 'konjekturmakarnas' namn för att de föreslagna texträttelserna inte är av så ringa beskaffenhet, som professor Weibull anslår dem till». Argumentet är i en vetenskaplig kontrovers av noll och intet värde.

Vi är färdiga också med konjekturerna i apparaten och med Bestyrelsens försvar för dem.

Redovisningen av Saxos källor.

Till kraven på fastställandet av själva texten och åstadkommandet av en därtill avpassad, uttömmande och omdömesgill apparat sluter sig nära kravet på en redovisning av de källor, som författaren begagnat. Denna redovisning av källorna har en tvåfaldig uppgift: att ge besked om de källor, av vilka texten formellt rönt inflytande, och om de källor, av vilka den innehållsmässigt beror².

Det har i mina tidigare inlägg framhållits, att Saxoupplagan

---

¹ Endast ifråga om en konjektur har Bestyrelsen funnit anledning ingå på en realdiskussion. Editio princeps har 101³¹: Saxonibus bellum aut tributum afferre iussus : han ställdes inför att ge sig i krig eller under tribut. Vid bellum noteras i apparaten: bellum inferre Knabe. — Naturligtvis är hos Saxo fråga om ett zeugma. Bestyrelsen gör också detta gällande och den godtar med utgivarna texten: bellum aut tributum afferre. Men, fortsätter den till försvar för konjekturen: »Genom att slå upp på *bellum* i Saxoordboken skulle professorn till överflöd ha sett, att detta ord hos Saxo allmänt (liksom i den övriga latinska litteraturen) förbindes med *inferre* och ingestädes (lika litet som i den övriga latinska litteraturen) med *afferre*. Det finnes på latin liksom på danska och på svenska en fast fraseologi: *bjuda* och *befalla* är på danska synonymer, och likväl kan man inte i Danmark befalla en dam upp till dans eller befalla en herre en cigarr». Jämförelsen är litet självsjäldigt obesvärard. Och den träffar inte: Bellum aut tributum afferre låter sig nemligen — även enligt Bestyrelsen — säga; befalla till dans och en cigarr absolut aldrig. Bestyrelsen borde därtill förstå, att bellum inferre aut tributum afferre är ett uttryck som inte hör hemma i Saxos språk. Inte han, endast Knabe, utgivarna och Bestyrelsen kan göra sig skyldiga till en dylik kakofoni.

² Det är självklart, att i en dylik redovisning formel och innehållsmässig avhängighet ofta — och mycket ofta — flyter samman. Komiskt nog, använder Bestyrelsen två sidor (70—72) för att upplysa härom. Så mycket mera komiskt, som jag mera än någon annan i nordisk och speciellt dansk historieforskning gjort uppmärksam på förhållandet.

av 1931 betecknar ett bestämt framsteg vad angår redovisningen av de klassiska källor, av vilka Saxo formellt rönt inflytande: utgivarna har här, låt vara mestadels med ledning av andras forskning, lyckats sammanföra ett långt större antal ställen av detta slag än förut skett. Lika bestämd är emellertid bristen ifråga om redovisningen av de andra källorna. Det utgivna bandet av Saxo visar här ett totalt tomrum.

Det skall villigt erkännas, att mina ansträngningar att få detta tomrum fyllt, inte synes skola bli utan sitt resultat. När textbandet till Saxo utkom 1931, var planen, såsom företaget anger, att utöver detta band skulle följa ett index verborum, en Saxo-ordbok, endast denna. Mitt inlägg 1934 tvang Bestyrelsen till en första omläggning. Den lät i häfte 1 av ordboken, utkommet det följande året, inklistra ett löst blad; på detta meddelades, att utgåvan var tänkt avslutad med ett häfte, som skulle bringa en kommenterad bibliografi, knuten till textens enskilda kapitel; detta blev ytterligare utlagt (Ræder, 102) som en förteckning över de till varje enskilt avsnitt av texten knutna källstudierna. Efter mitt andra inlägg 1935 har omläggningen fortsatt. Bestyrelsen förklarar nu (72), att planen är, att »såväl för fornhistoriens som för samtidshistoriens vidkommande för varje textavsnitt ge hänvisningar till de vetenskapliga arbeten, där avsnittet blivit historiskt behandlat», och att till varje paragraf eller framför samhörande paragrafer »*meddela parallellställen till textinnehållet*». Principiellt är därmed segern vunnen för den uppfattning jag företräder. Men vinnes, med den anordning det här är fråga om, och med den ståndpunkt utgivarna och Bestyrelsen allmänt intar, också sakligt vad som avses?

Det något dunkla talet om parallellställen till textinnehållet lärer näppeligen kunna tolkas på mera än ett sätt: Saxos text för sig i textbandet, motsvarande ställen ur de källor, som Saxo begagnat, för sig i tilläggsbandet. Naturligtvis har en dylik anordning enbart *en* grund: det fatala förhållandet, att utgivarna tidigare inte tänkt att taga de senare ställena alls med i sin upplaga, och att nu, sedan de drivits därtill, ett parallellställande av de samhörande ställena skulle medföra, att mycket betydande delar av textbandet komme att omtryckas i tilläggsbandet. Men för Bestyrelsen gäller det, quand même, att försvara, och alltså även att försvara detta. Den försäkrar kategoriskt: »att ett sådant framförande av parallellställena är att föredraga för noter med motsvarande framhävelser i texten (’vanlig petitstil på ställen, som ordagrant härflyter ur andra källor, spärrad petit för ställen som lånats, men omskrivits’), kan det knappast vara tvivel om».

En försäkran som denna kan inte övertyga enbart på Be-

styrelsens auktoritet. Jag behöver här endast hänleda uppmärksamheten på att den anordning Bestyrelsen utdömer är den som utgivarna själva gjort ett — visserligen valhänt — försök att praktisera ifråga om de källor, som formelt påverkat Saxo; därtill också på att anordningen överensstämmer med den, för vilken modern editionsteknik enstämigt går in, när det gäller arbeten av liknande art som Saxos. Trots Bestyrelsen lärer också ett parallellställande av textställena och en typografisk markering av deras inbördes beroende vara nödvändiga. Endast därigenom får forskaren omedelbart och utan eget detaljarbete klart för sig vad som härrör från författaren själv och vad han hemtat från andra källor, liksom hurudant hans utnyttjande av källorna varit. En redovisning av denna art hör till en modern utgivares första plikter och skyldigheter.

Det saknar inte intresse i detta sammanhang att taga del av hur utgivarna och Bestyrelsen ställer sig, när det blir fråga om att konstatera en källas beroende av en annan, och att närmare belysa deras inställning.

Först skall då kejsar Fredrik Barbarossas encyklika efter mötet i Pavia 1159 parallellställas med det därtill svarande stycket hos Saxo 439⁹ ff.

E n c y k l i k a n.

Sane . . . generalem conventum religiosorum Papiæ indiximus, ad quem ambos, qui se dixerunt Romanos pontifices, non ad iudicium seculare . . . sed ad examen æcclesiæ . . . convocavimus. Alter *vero*, eo quod puriorem haberet *conscientiam*, domnus Victor videlicet, *iudicio æcclesiæ* ultro se obtulit, altero, videlicet Rodlando, *contumaciter* renitente et *dicente*, quia cum ipse omnes deberet iudicare, ipse a nullo, vellet iudicari.

S a x o.

In cuius rei speculationem nuper a se totius Italiæ maiores concilii nomine contractos fuisse; Octavianum æquitatis fiducia causam suam humiliter generalis *ecclesiæ iudicio* substravisse, Rodlandum *vero*, pravitatis *conscientia* retusum, non solum *contumaciter* superdisse, sed etiam *dixisse*, maiorem se esse, quam ut cuiuspiam censuræ parere debeat.

Ene utgivaren Jörgen Olrik (Dsk. Hist. Tidsskr. X: 2, 266) förnekar inte, att det fins likheter mellan dessa båda, av mig tidigare avtryckta källställen — han är väl tvungen därtill. Men han karakteriserar likheterna såsom »allmänna», inte som »verbalöverensstämmelser», och han menar, att de med långt större

sannolikhet än att de hos Saxo skulle vara direkt beroende av encyklikan kan förklaras därigenom, at Saxo helt igenom har byggt på en framställning av Absalon — att denne kan ha känt de hithörande dokumenten och därför »i någon grad» kunnat avpassa sin framställning av händelserna efter dem, skall i sig sjelv inte vara orimligt. Mitt omdöme om dylika hypotetiska och verklighetsfrämmande utläggningar har lytt och måste lyda: »Resonemang som dessa är typiska för all historiedilettantism. De fäster sig i sin aprioriska inställning till källmaterialet varken vid den ofrånkomliga verbalöverensstämmelsen eller vid överensstämmelsen i satsbyggnaden, utan förnekar och förbigår dem». Omdömet är, så vitt jag förstår, adekvat. Bestyrelsen (74) protesterar: Olriks resonemang låter sig inte stämplas såsom typiskt för historiedilettantismen. Hur skulle de, i all rimlighets namn, när den ena källans beroende av den andra är så evident, annorlunda kunna karakteriseras?

Vi parallellställer två andra belysande textställen: Sven Ågesen (kap. VIII) med Saxo 276¹ ff., och beaktar Bestyrelsens inställning till dessa.

Sven Ågesen.

Qui dum emissio exercitu ad petram pertrahendam immanissimam, quam *matris tumulo* ob memoriale *insignium* destinavit erigendam, in-

testina orta seditione *tum* propter noue religionis ritum, *tum* propter seruitutis iugum intolerabile, popularis cepit efferuere tumultus, ibidemque uulgaris cepit seuire in regem tumultuatio, ita ut ipsum a *regno* una propellerent.

Saxo.

Post hæc Haraldus totam regni classem exserens... inusitatæ magnitudinis saxum... quo *matris tumulum insigniret*, abstrahi iussit. Interea qui cum Suenone classi præerant Haraldi imperium, *tum* quia divino cultui favorem tribuerat, *tum* quia inusitatis plebem oneribus adigebat, perosi quendam... qui Suenonem, an arma aduersus patrem sumere *regno*que potiri vellet callide percontaretur, inducunt.

Bestyrelsen (74) börjar sin behandling av dessa två textställen med en deklARATION: »efter vor Formening er det saa langt fra, at de to Stykker vidner om verbale Overensstemmelser, at de tværtimod giver et prægnant Exempel paa, hvorledes en middelalderlig Forfatter i sit Ordvalg kan variere den historiske Kilde han benytter, naar han ønsker dette». Bestyrelsen fortsätter: »som Professor Weibull at finde Verbalpaavirkning mellem to Forfattere, fordi begge bruger Ordet *tumulus* til at betegne en Gravhøj

Ordet *regnum* til at betegne et Rige, og Ordet *mater* til at betegne en Moder, forekommer os dog at minde vel meget om Damens Forsikring i 'En Spurv i Tranedans', at Peter Ravn maatte have skrevet Komedien, fordi han sagde 'Død og Pine', og det Ord stod ogsaa i Stykket». Efter detta fastslår Bestyrelsen, att »ordlikheten mellan de anförda styckena är utan beviskraft för deras inbördes avhängighetsförhållande», men att det i motsats härtill inte är utan intresse att hänleda uppmärksamheten på de två med *tum* inledda *ensbyggda* perioderna hos Sven Ågesen och Saxo. »Moderna forskare», slutar Bestyrelsen, anser denna *syntaktiska* överensstämmelse för »det viktigaste kriteriet vid bedömandet av spörsmålet om ett eventuellt avhängighetsförhållande».

De två textställen, om vilka det här är fråga, må för Bestyrelsen aldrig så mycket stå som vittnen inte om verbalöverensstämmelse, utan tvärtemot om Saxos förmåga att variera den historiska källa han begagnar¹ — ställena vittnar om bådadera. När Bestyrelsen därefter låter min bevisföring vila på att de båda författarna brukar orden *tumulus*, *regnum* och *mater*, är detta helt enkelt — om uttrycket tillåtes — rena oanständigheten. Det är förunderligt, att man verkligen skall behöva upplysa denna Bestyrelse om, att det grundläggande, när det gäller att konstatera en källas beroende av en annan, varken är verbal eller syntaktisk överensstämmelse, utan något helt annat: innehållsgemenskapen. Först när denna konstaterats, får i det föreliggande textsammanhanget inte endast *tumulus*, *regnum* och *mater*, utan även de ord Bestyrelsen förbigått, men som det är otillåtligt att förbigå: *pertrahendam*—*abstrahi*, *insignium*—*insigniret*, *tum*—*tum*, den ofrånkomliga beviskraft Bestyrelsen fränkänner dem. Den syntaktiska överensstämmelsen, som långt före den moderna forskningen tagits i betraktande, leder beviset för avhängigheten vidare. Momentet kan i det givna sammanhanget inte nog betonas.

Hur det vrides och vränges: Saxo har även i det omskrivna stycket skrivit direkt på en annan: Sven Ågesen. Denne är alltigenom hans källa.

Bestyrelsen (73) uttalar, att de två exempel på vad den kallar »verbalöverensstämmelser» och som här behandlats, »har i hvert Fald ikke til Følge, at man skulde kunne ønske sig Professor

¹ Utgivaren Jörgen Orlriks inställning framgår bl. a. av Prolegomena XLV: »De få verbale overensstemmelser, der tidligere kunde spores mellem Sven Aggesøns krønike og Saksens værk, er bortfaldne, siden Gertz (1915) har fremdraget og rekonstrueret en ældre tekst af Sven Aggesøns skrifter; den hidtil kendte tekst af disse (der kun bygger paa Stephanius' udgave 1642) er fremkommet ved en stilistisk overarbejdelse med Saksens værk som udgangspunkt».

Weibulls Editionsprincipper praktiserede». Principerna är inte enbart mina; de är allmänt erkända. Det återstår endast att beklaga, att utgivandet av Saxo fallit i de oförstående händer, som det gjort, och att varje försök att få utgivare och Bestyrelse till en genomförd, tillfredsställande redovisning av Saxos källor synes förfelat.

Undersökningen av under vilka former »objektivitet och exakthet» uppenbarar sig hos Bestyrelsen för »Det danske Sprog- og Litteraturselskab» är förd till slut¹. I denna undersökning har indragits alla sakligt betydelsefulla delar i broschyren »Om den nye Udgave af Saxo's Danmarks Historie». Vad som undersökts är Bestyrelsens inställning till den text, som fastställts i upplagan, till dennas apparat med dess textvarianter och konjekturer, till redovisningen av Saxos källor, källproblemet överhuvud.

Beteckningarna objektivitet och exakthet är i den enes mun och den andres merendels endast sällan beteckningar för ett och samma. Undersökningen har visat vad Bestyrelsen med dess begränsade kännedom om Saxo avser med dem. Jag erkänner hellre än gärna min totala brist på den objektivitet och exakthet Bestyrelsen förkunnar. Jag räknar denna brist som en heder.

Slutorden i mitt inlägg 1935 lydde: »Det danske Sprog- og Litteraturselskab har att överväga vad som är att göra. Ett torde i varje fall vara oundgängligt: att förarbeten sättes i gång för en ny upplaga av Saxo och att dessa anförtros åt kompetenta, vetenskapligt skolade krafter».

Slutorden har ingenting mist i giltighet. Giltigheten är endast ökad.

¹ För vissa rent editionstekniska brister i Saxoupplagan utöver vad som tidigare berörts hänvisas till 1935, 291.

För övrigt bör det inte lemnas oanmärkt, att varje uppgift om vilka delar av Saxotexten, som har sin motsvarighet hos Krantz, saknas; uppgift härom rad för rad hade varit nödvändig.

Interpunktionen i upplagan är helt ny och rent mekanisk. Förhållandet visar, hur totalt främmande utgivarna är för den medeltida interpunktionens mening och betydelse.

Upplagans stora format är ohanterligt i studiesyfte. Det är oändamålsenligt. Så stora format är också numera överallt, i Tyskland, Frankrike och England, på avskrivning.

Lauritz Weibull.